

ƏLƏVİYYƏ BABAYEVA

YENƏ BAHARDI

(POVEST)

DÜRDANƏ

Uşaqlar, siz yəqin ki, Dürdanəni tanıyırsınız. Onun da gözləri sizinki kimi qaradır. Uclarına qırmızı lent bağlanmış qoşa hörüyü sinəsinə düşür. Qulağının üstündəki qıvrım telləri isə sözə baxmır. Nə qədər çalışırsa hörükdən ayrılıb Dürdanənin üzünə tökülür, lələ yanaqlarını qıdıqlayır.

Elə bilirsiniz ki, o təkçə qara gözlərindən sizə oxşayır? Yox... onun da sizinki kimi çoxlu rəngli qələmi, şəkilli kitabları var. Sizin kimi o da hər şeylə maraqlanır, «niyə? nə üçün?» deməyi sevir.

Bir də görürsən ki, oyuncaqlarından ayrılıb yanıma gəldi, dizlərimə söykənib üzümə baxır:

— Ana, mən nə vaxt böyük qız olacağam?.. Nə vaxt məktəbə gedəcəyəm? —deyə soruşur. Sonra da pəncələrinin üstə dikələrək əlini yuxarı qaldırır.

Deyirəm:

—Nə vaxt saçlarını özün hörməyi, çəkmələrinin bağını özün bağlamağı bacarsan onda... Bir də sözə baxsan...

Sözümü qurtarmamış Dürdanə fikrə gedir. Bir az tutulmuş halda deyir:

—Daha saçlarımı özüm hörəcəyəm, çəkmələrimin bağını da düyün salmayacağam... — Onun adəti belədir, ürəyindən keçənləri hündürdən deyir. Dinməzcə fikirləşməyi sevmir.

Soruşuram:

— Bəs sonra?

Sözə baxmağa gələndə Dürdanə dinmir, dodaqları azacıq qaçır, gözləri gülür...

Təkçə bu xasiyyətdə Dürdanə sizə oxşamır... Bilirəm... Siz hamınız sözə baxansınız... Hələ saçlarınızı səliqə ilə hörə bilməsəniz də, çəkmələrinizin bağını düyün salsanız da sözə baxansınız. Ancaq Dürdanə... Bir yerdə rahat dura bilmir... Rəsm dəftərinin süd kimi ağ səhifələri ona azlıq edir: əlinə kömür, təbaşir alıb səkilərin üstə cürbəcür şəkillər çəkir. Yoldan ötənlər

onları tapdayıb keçəndə Dürdanənin də sizin kimi acığı tutur. Gözləri yaşlı üstümə qaçıb şikayətlənir:

— Görürsən, mənim evimi, ağaclarımı tapdalayıb keçirlər,—deyir.

Qoy keçsinlər, Dürdanə... Sən böyük qız olanda onlara gözəl evlər tikərsən, bağçalar salarsan... Səkilərin kənarına ağaclar əkərsən, onda hamı sənə zəhmətinə qədir qoyar, heç kim o ağacları, o bağları tapdayıb keçməz... Bilirəm... Bilirəm ki, bunun üçün tez böyümək, böyük qız olub məktəbə getmək istəyirsən...

Dürdanə, yenə niyə ağlayırsan?

Dürdanə iki əli ilə sağ yanağından yapışıb üzümə baxır. Göz yaşları yuvarlanıb önlüyünə düşür:

— Tap, tap, tap...

— Hə, tapdım, yenə sözə baxmamısan.

Dürdanə başını tərpədir.

Nənəsi stolun üstündəki boş qənddanı göstərib deyir:

— Canım-ciyərim, bir qənddan şirniyi yeyərsən, belə olar da.

Dürdanə ayağının birini götürüb o birini qoyur:

— Daha sözə baxaram, de ağrımasın,—deyə hündürdən ağlayır.

Nənəsi onun ağzını ilıq su ilə yaxalayır, sonra iri qaralmış dişə dərmanlı pambıq qoyur. Dürdanə dişlərini biri-birinə sıxıb taxtın üstə uzanır. Mən onun böyründə otururam.

Dürdanə deyir:

— Danış, sən danışanda dişimin ağrısı kəsir.

Yəqin Dürdanənin kimi sizin də dişləriniz var.

Bu dişlər qənddanın qəndi boşalanda ağrıyır. Elə deyilmi? Onda siz üzünüzü qoca nənənizin dizinə söykəyib deyirsiniz: «Can nənə, bir nağıl de!»

Təəccüblə baxırsınız. Yəqin fikirləşirsiniz ki, mən sizi haradan belə yaxşı tanıyıram? Eh, mən sizinlə lap çoxdan tanışam. Biz tanış olanda sizin xırdaca

düyüyə oxşayan dişləriniz hələ heç çıxmamışdı... Yaxşı, qulaq asın, Dürdanəyə danışdığım nağılı siz də eşidin.

— Biri vardı, biri yoxdu, bir cırıtdan vardı. Bir də başı haça dağın ətəyində bir div olurdu...

Dürdanə qaşlarını dartıb mısmırığını sallayır: «Yox, yox, — deyir, — nə cırıtdan vardı, nə də div. Mən yalançı nağıl istəmirəm. Doğru nağıl danış... Danış ki, sən kiçik olanda nə edirdin».

Mən hər dəfə Dürdanənin dişi ağrıtanda ona başıma gələn əhvalatlardan birini danışardım. Özümünkülər qurtaranda sizin ata-analarınızın başına gələnləri nağıl edərdim...

Hə, qulaq asın danışım... Birdən sizin də xırdaca düyüyə oxşayan dişləriniz ağrıdı, onda bu kitabı açıb oxuyarsız. Dişlərinizin ağrısı o saat keçər.

ÇÖRƏK ƏHVALATI

Dürdanə saatlarla atasının yazı masasının qabağında durub baxırdı. Masanın üstündə nələr yoxdu... Xırdaca cücüləri dırnaq böyüklükdə göstərən ədəsə, içərisində rəngli sular olan nazik mixbərlər... Qapaqlı qutuların içində də cürbəcür sünbüllər...

Bizim evdə o qədər sünbül vardı ki... Dürdanənin atası eyvanda məhəccərlərə bağladığı uzun yeşiklərin içərisində də gül əvəzinə sünbül bəslərdi. Burada cürbəcür sünbüllər olardı: açıq sarı, tünd sarı, qızılı, uzun qılçıqlı, qısa qılçıqlı, iri dənli, sısqqa dənli. Ata hey bu dibçəklərin, yeşiklərin başına dolanar, kəhraba kimi sarı dənləri nəlbəkinin içinə töküüb baxardı.

Dürdanə bir gün dedi:

— Bu nədir! Dibçəkdə gül əkərlər, reyhan, sarmaşıq əkərlər. Evimizdə hara baxırsan sünbüldür, adamın ürəyi darıxır..

Dedim:

— Dürdanə, qızım, gül də lazımdır. Ancaq bu sünbülləri çıxarıb atmaq olmaz. Atan elə sünbüllər yetişdirmək istəyir ki, yağışa, doluya davamlı olsun, özü də dəmyə yerdə yetişsin.

— Belə sünbüllər onun nəyinə gərəkdir?

— Necə nəyinə gərəkdir? Bu təkcə ona yox, bütün ölkəmizə, xalqımıza lazımdır. Taxıl çox olsa, çörək də bol olar.

Dürdanə dedi:

— Eh, çörəyi nə eləyirik? — Onun çörəklə heç arası yoxdu. Fikirləşirdi ki, nə olaydı, çörək heç olmayaydı.

Nənə başını buladı. Nahar vaxtı hər dəfə o, Dürdanəyə deyərdi:

— Ay qız, çörəklə ye.

Dürdanə isə çörəyi gah süfrənin böyründə gizlədər, gah da stolun altına atardı. Nənə xəbər tutanda onu danlayardı.

Dürdanənin nənəsi iki həftə idi ki, kənddən qonaq gəlmişdi. Bir neçə vaxt bizdə qalacaqdı. Bir kərə o, içərisində sünbül bəslənən yeşiklərin qabağında durdu; qılçıqlı sünbülün gövdəsində dən-dən durmuş qızılı toxumlara baxıb:

— Müzəffər, — Dürdanənin atasının adı Müzəffər idi, — məşallah, taxıl buna deyərlər, elə bil zoğal çərdəyidir, — dedi.

Müzəffər sünbüllərdən birini qırıb ovxaladı. İri dənələrini nəlbəkiyə tökdü. Nənə qabarlı quru barmaqlarını dənələrin üstündə gəzdirdi: — Elə bil günün bütün işığını canına çəkib, — o, dənlərdən bir-ikisini ağzına atıb dişinin altında əzdi: — Yaxşı dolub, — deyə əlavə etdi.

Ata gülümsünürdü. Dürdanə hələ onu belə keyfi saz görməmişdi...

Bir dəfə biz süfrə başına yığışmışdıq. Nənə hamıya numru bişirmişdi. O, isti buğda çörəyini əli ilə doğrayıb hərəninkini qabağına düzür və deyirdi:

— İsti çörəyə bıçaq vurmazlar, bütün ətri uçar.

O, çörəyin bürüşdə yerindən bir parça kəsib nəvəsinə uzatdı. Dürdanə çörəyi itələyib dedi:

— Çörəksiz yeyəcəyəm.

Nənə bir mənə, bir də Müzəffərə baxıb məzəmmətlə başını buladı.

— Hayıf atanın zəhmətindən, — dedi. — O, ömrünü-gününü bu çörəyin yolunda qoyur, sən isə onu geri itələyirsən... Utanım yerinə.

Dürdanə mənə baxıb gülümsədi. Ancaq mən ona məhəl qoymadım. Müzəffər də başını aşağı salıb çörəyini yeyirdi. Nənə acıqlanmışdı. Dürdanə çarəsiz qalıb çörəyi götürdü. Bir-iki tikə yeyəndən sonra yavaşca mizin altına atdı.

Xallının görünüşü başı batsın! O, işi korlamasaydı, hər şey ötüb keçəcəkdi. Birdən Xallı miyoldaya-miyoldaya mizin altında vurnuxmağa başladı. Görünür, çörəyin iyini almışdı. Ancaq isti olduğundan yaxın dura bilmirdi. Nənə bir-iki dəfə «piştə» dedi. Amma pişik yenə miyoldaya-miyoldaya döşəməni cırmaqlamağa başladı.

Nənə stolun altına əyildi. Mən dedim:

— Ay ana, işin olmasın, çörəyini ye, indi özü çıxar.

Nənə stolun altında Xallının ora-bura itələdiyi isti çörəyi üfürüb təmizləyəndən sonra ağ süfrənin üstə qoydu.

Müzəffər başını qaldıraraq məzəmmətlə qızına baxdı. Nənə dilləndi:

—Sənin canınçın, Müzəffər, nə qədər ki, mən burdayam ona, — o, Dürdanəyə işarə etdi. Nənənin adəti idi, kimə hirslənsə idi, adını deməzdi, — çörək yoxdur! O ki, bərəkəti yerə atdı!.. — Nənə duruxub, acıqla dilləndi:

— Xallıca da yoxsan, pişik pişikliyi ilə çörəyi yerdə qoymaq istəmirdi...

Müzəffər anasını sakit etdi:

— Ay ana, qanını qaraltma, —dedi. — O, adam ki, atasının zəhmətini ayaq altına atır, onu heç məzəmmət etməyə dəyməz.

Çəngəl Dürdanənin əlində daşa döndü. Dodaqları aralanmırdı ki, yağlı numrunu ağzına aparsın. O gündən nənə nəvəsinin çörəyini kəsdi.

Ertəsi gün nənə nahara dolma bişirmişdi. Yenə isti təndir çörəyi süfrənin üstündə buğlanırdı. Dürdanə əlini çörəyə uzatmaq istəyəndə nənə çörək qabını qabağına çəkdi. Dürdanənin əli havadan asılı qaldı. O, çəngəli üstünə qatıq tökülmüş dolmalara batıraraq tez-tez ağzına apardı. Sonra qabağındakı boş

nimçəyə baxıb öz-özünə pıçıldadı: «Biy, nə tez qurtardı. Mən ki, heç doymadım!»

Axşam yenə süfrə başına yığışdıq. Nənə bir piyalə doşab gətirdi, ortalığa yağ-pendir qoydu. Dürdanənin lap qabağında bir bütöv təndir çörəyi vardı. Çörəyin qızarmış üzünü par-par parıldayırdı. Dürdanə səhərki əhvalatı yadına salıb əliuzunluq etmədi. Nənə nəlbəkiyə yağ, doşab tökdü. Qabın kənarına bir parça pendir də qoydu. Dürdanə yağla doşabı qarışdırdı. Arabir pendirdən də yedi. Ancaq çörəksiz nə pendir, nə yağ, nə də doşab xoşuna gəldi. Nənəsi onun qurcalandığını görüb dedi:

— Yubanma, çayını iç, yıxıl yat.

Dürdanə yaxşı bilirdi ki, nənə ilə mübahisə etmək olmaz. Ancaq acdı, çörək istəyirdi, tək-cə çörək.

Nənə isə başı üstündə çıqqıldayan saati göstərib əlavə etdi:

— Görürsən ki, saat da deyir:

«Get yat, get yat, get yat...»

Dürdanə diqqətlə qulaq asdı. Saat doğrudan da deyirdi: «Get yat... get yat...»

O, çarəsiz soyunub yatağa girdi. Gözünə yuxu getmədi. Xətri çörək istəyirdi. Hər səhər nənənin doğrayıb süfrəyə düzdüyü

buğda çörəyinin ətri otağı götürmüşdü.. Saat da elə bir yandan tələsdirirdi:

«Yat, yat, yat...»

Dürdanə hirsindən ağlamağa başladı. Nənə onun səsinə eşidib gəldi:

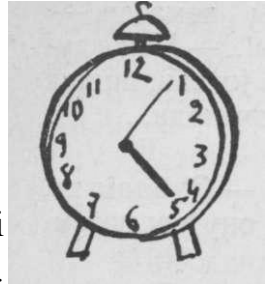
— Nolub, niyə ağlayırsan? Yatsana.

Dürdanə hıçqıra-hıçqıra dedi:

— Mənə çö... çö... çörək ver. Çö... çörək istəyirəm.

Nənə dinmədi. Bir qırıq çörək kəsib nəvəsinə verdi. Dürdanə yatağında oturdu, çörəyi ikiəlli tutub yeməyə başladı: «Ay aman, bu çörək nə ləzzətli şeymiş!»

Nənə nəvəsinə baxıb gülümsədi, sonra süfrənin üstünə göz gəzdirdi, çörəyin bir yekə qırığını nəvəsinə uzatdı: özü də Dürdanənin ayaq ucunda oturdu.

— İndi qulaq as, sənə çörəyin nağılını danışım, —dedi.

SAYALI NƏNƏNİN NAĞILI

Xəzərin sahilində döş-döşə vermiş qayaların böyrünə bir balıqçı koması sığınmışdı. Balıqçının üç qızı, bir keçisi, bir də təknesi yamaqlı qayığı vardı. Payızda və baharda ailə gözünü təknesi yamaqlı qayığa, bir də Xəzərə dikərdi. Balıqçının adı Dərya idi. Dərya dənizə çıxanda, böyük qızı Məsmə əlində kor çırağ atasını qayalı sahilə kimi yola salardı. Xəzri çırağı söndürəndə isə balıqçının qaranlıq yoluna başqa bir çırağ işıq saçardı. Başlarını oyma pəncərəyə söykəyən iki qızın nigaran baxışları, canı balalarının yanında qalan Dəryanın təhlükəli yoluna nur səpərdi.

Uşaqlar suyun üstündə atılıb düşən qayığın burnunda yanan asma çırağın işığı gözdən itənə kimi onu izləyərdilər. Sahildə qayalara çırpınaraq fəryad edən Xəzərin özünü görməsələr də, hənirtisindən bağrırları yarılardı.

...Səksəkəli yatanlara səhər yuxusu şirin gəlməz. Ala-toranda Dəryanın balaları həsir döşəməninin üstündən qalxıb ayaqyalın-başıaçıq oyma pəncərənin qabağına yığışardı. Haçandan-haçana ağ saçlarını yolub tökən dalğaların başında üç-dörd qaraltı görünərdi. Balıqçı balaları biri-birlərinə macal vermədən, təpə-təpə qalxan ləpələrin arasında saman çöpü kimi atılıb düşən qayıqları göstərüb deyərdilər: «Bax odur gəlir, o birisi də Mirzəhəsən əminin qayığıdır. Ayaqları soyuqdan üşümüş, dodaqları göyərmiş uşaqlar həsirin üstündə atılıb düşərdilər.

Bir az sonra Dərya Mirzəhəsənlə birlikdə gətirdikləri balıqları həyətdə ayırar, iri, bazarlıq balıqları seçib bir tərəfə qoyardı; evdə yavanlıq etmək üçün seçdiyi xırda balıqları isə Məsmənin gətirdiyi siniyə yığırdı. Məsmə də yaş balıq torunun kilkəsini açar, onu cığdan, qumdan, yosundan təmizləyə-təmizləyə alçaq barının üstünə sərərdi. Bir az sonra Mirzəhəsən əminin ulağa qoşulmuş ikitəkərli arabası cırıldaya-cırıldaya həyətdə girərdi.

Mirzəhəsən əminin oğlu hər kəsin balığını arabanın bir küncünə yığıb bazara yola düşərdi.

Balıqçının evində hər şeydən balıq, dəniz iyi gələrdi. Xüsusən, dənizdən qayıdan Dərya otağın ortasında buğlanan kürsüyə uzananda və Məsmə ocaqda balıq bozartması bişirəndə balıq iyindən durmaq olmazdı. Məsmə səhərdən axşama kimi ayaq üstə dolansa da, qab-qaşığı, ev-eşiyi təmizləsə də həyətbacadan balıq iyi kəsilməzdi. Arabir Məsmə giley- güzar edəndə Dərya deyirdi: «Balıqdan bezarlıq eləmə, bala, bizə çörək verən o dənizdir».

Bir gün yenə balıqçılar axşam sakit havada dənizə çıxdı. Ancaq gecəyarı birdən bərk xəzri qopdu. Elə bil göyün bütün ulduzlarını külək sıyırıb sahilə tökmüşdü. Balıqçı daxmalarının hamısında işıq yanırıdı.

Yataqda bir-birinin böyrünə qısılmış körpələrin ürəkləri kimi titrəyən onluq lampaların şöləsi səhərəcən üzülə-üzülə yandı. Görən, sübhün şəfəqi hansı evin çırağını söndürəcəkdə.

Dan söküləndə sahilə yan alan qayıqların arasında nə Dəryanın, nə də Mirzəhəsən əminin qayığı vardı. Balıq əvəzinə yırtıq-sökük torları qayıqlardan çıxarıb sahilə tökən adamların ayaqları dallarınca gəlmirdi. Dənizin üzü balıqçıların üzü kimi ağappaq idi. Elə bil bir gecənin ərzində başınə gələn müsibətdən Xəzərin saçı ağarmışdı.

...Bir gün Məsmə taxçada torbanın dibində qalan unu təknəyə töküüb xəmir yoğuranda bacılarına dedi:

— Səhər keçidən muğayat olun. Gözünüz ev-eşikdə olsun Mən vətəkəyə işə gedəcəyəm.

O gündən evin böyüyü Sayalı oldu. Sayalı səhər ertə qalxıb tövlədə məkkildəyən keçini sağdı, qabağına ot tökdü, su verdi, həsirləri çıxarıb günə sərđi. Bağın içinə çıxıb atasının kəsdiyi tənək başlarını yığdı, ocağı qaladı, süd bişirdi. Kürsüdə mışıl-mışıl yatan yetim bacısını oyatmağa qıymadı. Hər işi özü gördü. Çöldə bahardı. Ancaq ev soyuq olduğundan Məsmə kürsünü hələ yığmamışdı. Atası sağlığında bu vədələr uşaqları yığıb bostana aparardı.

Dəryanın sahilədən xeyli aralı ata-babadan qalma bir parça yeri vardı. Baharda o bostan atar, yayı ailəsini onun gəliri ilə dolandırardı.

İndi heç bostanın həndəvərinə dolanan yoxdu, kim əkin-tikin edəydi. Məsmə də vətəkəyə işə getdi.

Sayalı başını məhəccərə dayayıb fikrə getmişdi ki, həyəət qapısı açıldı. Məsmə qayıdıb gəldi. Qanıqara qayıtmışdı. Eyvana çatanda uzun yoldan üzülmüş yolçular kimi səkinin kənarında oturdu. Qara çadrası başından sürüşüb çiyinə düşdü. Böyründə durmuş Sayalıya dedi:

— Götürmədilər. Xozeyin deyib «müsəlman qızlarına iş verməyin. Mənim qeyrətim götürməz ki, onlar "baldırı açıq, üzü yaşmaqsız — kişilərin qabağında işləsinlər.»

Məsmə fikrə getdi, sonra öz-özü ilə danışmış kimi dedi:

— Millət qeyrəti çəkən olub. Daha demir ki, millətin balaları acından qırılır.

Ertəsi günü o, olan-olmazını yığıb Mirzəhəsən əminin oğlu Qulamhüseynlə bazara getdi. Qayıdanda xaralın dibində bir az arpa alıb gətirdi. Qoltuğunda da bir kömbə çörək vardı.

Məsmə çörəyi fal-fal doğradı, üstünə cırə-duz səpib bacılarına verdi.

Bu gündən hər səhər uşaqları evdə qoyub Qulamhüseynlə bostana getdi. İndi o, vardan-yoxdan əlində qalmış bir ovuc içi boyda torpağa göz dikmişdi. Məsmə öz əlinin zəhməti ilə dirçəlmiş ləklərə, yaşıl tərəvəz şitillərinə baxdıqca ürəyində kiçik bir ümid çırağı yanmağa başlayırdı.

Uşaqlar sevinirdilər. Atası tələf olandan bəri ilk dəfə idi ki, Məsmənin üzü gülürdü.

Bir azdan Qulamhüseynin cır-cır arabası onları məndəcər basmış bağlardan xeyli aralı olan bostana gətirib çıxartdı. Məsmə Sayalı ilə birlikdə yerə yatmış tağları, şitilləri qaldırıb altına dayaq vurdu. O, findıq böyüklükdə olan pomidorlara, xırdaca yemişlərə, yarpaqlardan seçilməyən qarpıza ba-xıb fərəhlə deyirdi:

— Yetim bacılarım, yazıq bacılarım, nə qədər canımda can var, sizə baxacağam. Fikir çəkməyin, yaman günün ömrü az olar.

Qulamhüseyn bağaranı işə saldı. Ağ dolun içərisindən şaqqıltı ilə hovuz axıb tökülən sudan ətrafa xoş bir sərinlik yayılırdı. Tağlar elə bil dirçəlirdi.

Bir azdan gün qızdı. Qulamhüseyn dedi:

— Daha bəsdir, sulamaq olmaz. — O, Sayalılı ilə işarə edib Məsməyə dedi: — Uşaqları qarağacın kölgəsinə apar. Bağlamada nənəm bir az yavanlıq qoyub, aç ver, yesinlər.

O, bu sözləri deyəndə Məsməyə baxıb qızardı. Məsmənin də yanaqları alışıb yanırdı. Qulamhüseyn Mirzəhəsən əmi ilə Dəryanın bostanını ayıran qara çəpərə işarə edərək gülümsündü:

— Məsmə, allah qoysa, gələn il bu qara çəpəri aradan götürərik, sən də əziyyətin azalar, — dedi.

Deyirlər kasıbın sacı kündəsi qurtaranda qızar. Yetimin üzü gülməz. Bundan bir neçə həftə sonra günün günorta çağı uşaqlar Qulamhüseynin cır-cır arabasının səsinə eşidəndə həm sevindilər, həm təəccüb etdilər. Məsmə hələ ömründə belə tez qayıtmamışdı. Sayalı həyəət qapısına cumdu. Ancaq Məsməni görmədi. Qohum-qonşu arabanın başına yığışmışdı. Qulamhüseynlə anası adamları aralaya-aralaya palazın arasında nə işə gətirirdilər. Sayalının ürəyi çırpındı. Həyəət qapısında səkinin üstə dırmaşılıb gələnlərə sarı boylandı. Palazın arasında hərəkətsiz uzanan Məsməni, onun boğulmuş sifətini, göyərmiş dodaqlarını görəndə özünü saxlaya bilmədi. Bacısının üstə cumdu. Məsməni eyvanda yerə uzatdılar. Onu baldırından güzə vurmuşdu. Qılçını dizdən yuxarı kəndirlə çəkib bağlamışdılar. Kəndirdən aşağı qızın dizi qapqara qaralmışdı. Dişləri bir-birinə elə kilidlənmişdi ki, heç ağzını açıb boğazına qatıq tökə bilmirdilər. Sayalı işə özünü yerə çırpır, ətrafda duranlara yalvarırdı ki, bacısına kömək etsinlər. Ha vaxtdan ha vaxta bir qarı tapılıb gətirdilər. Qarı Məsmənin göyərmiş baldırını bir neçə yerdən ülgüclə çərtdi.

...Nə isə çarə olmadı. Ertəsi günü onu balıqçı Dəryanın daxmasına baxan uzaq bir təpənin üstündə — üç il bundan əvvəl balaca Güldəstə dünyaya gələndə vəfat etmiş, anasının sağ böyründə basdırdılar.

On iki yaşlı, yanı yetimli Sayalı bu geniş dünyada tək-tənha qaldı. Arabir qonşular gəlib uşaqları başa çıxardılar. Ancaq gələn onlara bir yaylıq noğul, bir ovuc kişmiş, hərəsinə yarım dənə yağlı qoğal verib, başlarına əl çəkir, gözü yaşlı qayıdırdı.

Deyirlər yetimə can-can deyən çox olar, çörək verən az. Bir gün də qapını qar aldı. Kürsü yorğanının altında biri-birinə qısılmış iki yetim bala iki gün idi ki, çörək həsrəti ilə gözünü qarıya dikmişdi.

Ancaq təpənin üstündə baş-baş vermiş iki qəbir daşından başqa heç kim Dəryanın qapısına sarı çevrilib baxmırdı. Arabir körpə Güldəstə nazik, heydən düşmüş əli ilə Sayalının ətəyini çəkib deyirdi:

— Pəpə, pəpə istəyirəm, mənə pəpə ver.

Səhərə yaxın Güldəstənin səsi kəsildi.

Sübhdən kimsə qapını hündürdən çaldı. Sayalı yataqdan qalxıb cəftəni qaldırdı. Gələn Qulamhüseyn idi. Əlində bağlama vardı. Bağlamanı pəncərəyə qoyub soruşdu:

—Gecə tək qorxmursunuz ki? — O, sualına cavab gözləmədən əlini yuxarı qaldırıb əlavə etdi: — Şəhərdə idim, yoxsa gəlib başa çıxardım. Elə indicə qayıtmışam. — O, danışa-danışa kürsü yorğanının altında yatan uşağa diqqətlə baxırdı.

Sayalınınsa gözü bağlamada idi. Qulamhüseyn Güldəstəyə sarı əyiləndə Sayalı dilləndi:

— Qulamhüseyn əmi, dəymə, qoy yatsın, səhərə kimi ağlayıb...

Qulamhüseyn deyəsən onun dediklərnni eşitmirdi. O, yavaşca yorğanı qaldırıb Güldəstənin barmaq kimi incəlmiş biləyini tutdu. Uşağın əli yorğanın üstünə düşdü.

Qulamhüseyn özünü itirmişdi. Ətrafa göz gəzdirib Sayalıya pıçıldadı:

— Cum, bacımı çağır gəlsin.

...Bir azdan qohum-qonşu yenə Dəryanın evinə yığışdı. Səhərə kimi pəpə-pəpə deyib ağlayan Güldəstənin nəfəsi kəsilmişdi. Onu ağ mələfəyə bürüyüb Qulamhüseynin ikitəkərli arabasına qoyanda Sayalı bilirdi ki, bu geniş dünyada lap tək-tənha qalmışdır.

Nənə nağılını qurtardı.

Dürdanənin çörəyi əlində qurumuşdu. Ürəyi gözləri kimi dolmuşdu. Boğazını qəhər tutmuşdu. Nənənin gözləri isə yol çəkirdi.

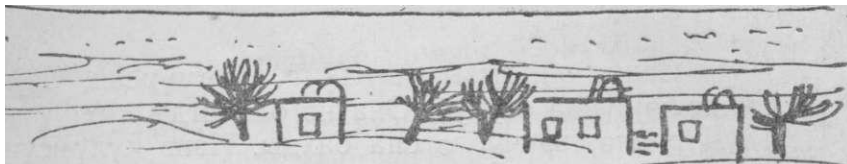
Dürdanə onun ətəyindən çəkib soruşdu:

— Nənəcan, bəs Sayalı necə oldu?

Nənə dedi:

— Sayalının üzü bərk, dizi dözümlü oldu.

Dürdanə birdən başını nənənin dizinə söykəyib ağladı. Nənəsi onu oxşadı, saçlarını sığallayıb dedi:

— Sakit ol, qızım, ağlama. Görmürsən, Sayalı sənın böyründə oturub. Ona nə olacaqdı ki?

Dürdanə təəccüblə ona baxdı. Nənə gülümsündü:

— Bəs necə, mən sənə doğruçu nağıl danışdım da, yoxsa elə bildin ki, Sayalı itib batdı! —O, çörəyə işarə edərək: — İndi gördün ki, çörəyin nə böyük hekayəti var, — dedi.

QARA BAX, QARA...

Eşikdə qar yağır, Dürdanə burnunu soyuq pəncərə şüşəsinə dayayıb baxır. Dodaqaltı pıçıldayır:

Qara bax, qara,
Gör necə yağır;
Çıxsan bayıra,
Məni də çağır.

Ağaclar, evlər, səkilərin üstü ağappaqdır. Elə bil gecə ətrafdakı hər şeyi çimizdirib, əyinlərinə ağ paltar geyindirmişlər. Pəncərənin qabağındakı söyüd ağacının nazik budaqları qarın ağırlığından yerə dəyir.

Budaqlar arabir yellənir, pəncərədən Dürdanəni çağırıb «gəl, gəl» deyirlər. Dürdanə bilir ki, söyüd ağacının budaqları onu çağırır. Ona görə də burnunu şüşədən çəkmədən deyir:

— Nənə, ay nənə!

— Nə var, canım-ciyərim?

— Nənə, bəri gəl, gör budaqlar nə deyir.

— Boy, bu gün söyüd nə bəzənib-düzənib. Budaqlar ey əyilib düzəlir, görürsən onlar sənə xoş gördük deyirlər.

Dürdanənin şüşəyə yapışmış burnu bir az da yastılanır:

— Nənə can, sən bəyəm ağacların dilini bilmirsən? Görmürsən söyüd mənə çağırır, deyir ki, «Dürdanə çıx eşiyə, gəl qartopu oynayaq».

Nənə gülür, əlini gözünün üstünə tutur:

— Bəs belə de, axı bilirsən ki, qocalmışam, gözüm seçmir, — deyir.

Elə bu vaxt çöldən pəncərəyə iki sərçə qonur. Sərçələr gah dimdikləri ilə qarı eşir, gah da Dürdanəyə baxıb cikkildəşirlər. Nənə süfrənin üstündəki çörək qırıntılarını ovcuna yığıb pəncərənin nəfəsliyindən çölə səpir. Sərçələr çörək ovuntusunu atıla-atıla dənləyib, uçurlar. Sonra da pəncərəyə kiçik bir quşcuğaz qonur. O, haça ayaqları, sarı dimdiyi ilə qarı eşir, bir şey tapmır, başını boynuna qısıb Dürdanəyə baxır. Dürdanə ona deyir:

— Bu saat, bu saat, gözlə, sənə də verim.

Quşcuğaz gözləyir. Dürdanə çörək ovxalayıb ona sarı atır. Quşcuğaz hoppana-hoppana qarın üstündə gəzir, pəpələri dənləyir, yenə boynunu yığıb pəncərəyə baxır, Dürdanə soruşur:

— Doymadın? Yenə istəyirsən?

Quşcuğaz dimdiyi ilə qarı eşir. Dürdanə bir ovuc da çörək qırıntısı atır. Quşcuğaz indi daha aram-aram yeyir. Sonra dimdiyini sinəsindəki parqu tükklərə çəkir. Birdən qanadları açılır, pırıltı ilə uçar. Dürdanə onun ardınca çığırır:

— Acsan, yenə gələrsən.

Quşcuğaz qoca söyüd ağacının qar basmış budağına qonur, ayağının altından bir lopa qar qopub düşür.

Hava qaralır... Ağacların arasında ilişib qalmış külək baş qaldırır. Bayaqdan aram-aram yağın qarı sovurub xırdalayır. Qarın acığı tutur, özünü evlərin divarına, eyvanların məhəccərinə, küçədən ötənlərin üz-gözünə çırpır.

Söyüd ağacının da budaqları daha «gəl, gəl» deyib Dürdanəni eşiyə çağırır. Budaqların üstünə yatmış qar isti yatağından ayrılıb havaya sovurulduqca söyüd ağacı olub-qalan seyrək saçlarını da yolub tökür.

VAXT QIZIL DEYIL...

Dürdanənin altı yaşı var, yox... Altı yaşı tamam olmayıb. Hələ üç gün qalır. O da sizin tək bu günü ən böyük bayram kimi gözləyir. Deyirəm:

— Ay aman, günlər, aylar nə tez gəlib ötür. Vaxt çapa-çapa keçir... Dürdanə, mənə elə gəlir ki, hələ dünən səni top kimi atıb-tuturduq. İndi isə iki əlli qaldıra bilmirəm.

Dürdanə fikrə gedir. Narazı halda başını tərpedir, «yox» deyir, «vaxt çapa-çapa keçmir, Pəri nənə kimi gedir.»

Mən gülməkdən uğunub keçirəm. Pəri nənə bizim qonşumuzdur. Onun sağ ayağı sol ayağından qısa olduğundan axsayır, çox asta-asta gedir. Qoltuq ağacına yaslanaraq xırda addımlar atır.

— Dürdanə, sən nə üçün belə deyirsən?

O qaşlarını çatır:

— Ona görə ki, mən onu çox gözləyirəm, deyirsən ki, ad günümə üç gün qalır. Ha gözləyirəm üç gün gəlib çıxmır.

—Dürdanə — deyirəm, — vaxt hamı üçün bir cür gəlib keçmir. O adam ki, bir işlə məşğuldur, heç bilmir vaxt haradan gəldi, haraya getdi. O adam ki, vaxtını boş keçirir, onun üçün axsaq qarıya dönür.

— Bəs mən nə edim ki, o tez gəlib keçsin?

— Bir şeylə məşğul ol. Axı sənin də özünə görə işin var, ev işlərinə kömək elə, şəkil çək, gəlinlərinə təzə paltar tik, onda üç gün də tez gəlib yetişər. Ataların bir məsəli var...

— Hə bilirəm, nənəm həmişə deyir ki, vaxt qızıldır, onu itirmək olmaz.

— Yox, Dürdanə vaxt qızıl deyil, qızıldan da qiymətlidir. Çünki qızılı itirərsən, taparsan; vaxtı isə itirəndən sonra heç tapa bilməzsən.

Dürdanə razılaşıır:

— Düzdür, — deyir, — mən bundan sonra işli- güclü qız olacağam.

Biz İçərişəhərdə, Qız qalasının böyründə oluruq. Evimizin pəncərəsi dənizə baxır.

Gecədir, Dürdanə pəncərənin qabağında kiçik çarpayısında uzanmışdır. Xəzri əsir. Külək pəncərənin qabağındakı söyüd ağacının gözəl, gur saçlarını darayır. Dürdanə söyüdü göstərərək şikayətlənir:

— Məni yatmağa qoymur, deyinən silkələnməsin.

— Dürdanə, onu külək silkələyir.

— Yox, o, küləyi qaldırır. Dinc durmur, hey silkələnir, küləyi də yuxudan oyadır.

Ay sulara üzür, Xəzərin qara ayna sinəsi onu əks etdirir. Dənizin üstünə elə bil ay işığı uzun, dar bir xalça çəkmişdir. Pəncərədən baxanda adama elə gəlir ki, bu yol dünyanın o başından düz bizim pəncərəyə gəlib çıxır. Dürdanə yuxulu gözlərini nurlu yoldan ayırmadan pıçıldayır:

— O, bu yolun üstü ilə gəlir, eləmi?

— Kim?

— Vaxt da, üç gün...

Gülməyimi güclə saxlayıram. Mən də onun kimi pıçıldayıram: Yox, bu yolla sənin və sənin kimi yüzlərlə Dürdanələrin yuxusu gəlir. Bax, o lap bizim pəncərəmizin qabağındadır. Pıçılısını eşidirsənmi? «yat... yat... yat...»

Dürdanə xumarlanır, yuxulu-yuxulu: «Eşidirəm...» deyir.

GƏLİNCİK

Ad günündə Dürdanəyə xalası gözəl bir gəlincik bağışlamışdı. Dürdanə öz gəlinciyinin adını Nailə qoymuşdu. O, Nailədən ayrılmırdı. Nahar edəndə də Nailəni süfrə başında otuzdurur, yatanda yanına uzandırırdı. Nailə yeməsə də yata bilirdi. O, elə uzanan kimi gözdərini yumurdu.

Bir gün axşam o, həyəətə düşəndə Nailənin də qolundan tutdu. Nənəsi soruşdu:

— Gəlinciyi hara aparırsan?

— Həyətdə, evdə darıxır, gəzmək istəyir.

— Aparma, qızım, əlindən düşüb sınar, üst-başı kirlənər...

Dürdanə sözə baxmadı. Dedi:

— Yox, aparıram.

Həyətdə uşaqlar gəlinciyi görən kimi Dürdanənin başına yığışdılar. Gülzar Nailənin qara saçlarını tumarlayıb:

— Nə uzun hörükləri var, — deyə təriflədi.

Telli ipək donunu qaldırıb çığırdı:

— Ay qızlar, bir bura baxın, köynəyi var... Boy, dişləri də var ki! Ayaq üstə dururmu?

— Ayaq üstə də durur, gözlərini də yumur, hələ ana da deyir.

—Bunu sənə kim alıb? Kaş mənim də belə gəlinciyim olaydı...

Qızlar bir-birinə macal vermədən Nailəni o ki var təriflədilər. Gülzarın kiçik qardaşı Elkin barmağını uzadıb gəlinciyin gözünü basdı.

Dürdanə acıqlandı. Dalı-dalı çəkilib uşaqların üstünə çımxırdı:

— Heç kim toxunmasın!

Qızlar dinməzəcə durub uzaqdan gəlinciyə baxdılar. Elkin isə Dürdanənin üstünə cumub gəlinciyin qılçından yapışdı:

— Ver biz də oynadaq, — deyə çığırdı.

Dürdanə gəlinciyin qılçını onun əlindən güclə çıxartdı. Nailəni arxasında gizlətdi. Elkin onda Dürdanənin hörüyünə əl atdı. Elə bu vaxt kimsə arxadan Nailəni onun əlindən dartıb aldı. Ətrafda gülüşmə qopdu. Qızlar əllərini biri-birinə vurub yerlərindəcə atılıb düşür, gülməkdən keçinirdilər. Dürdanə hörüyünü Elkinin əlindən çıxarandan sonra qızlara çığırdı:

— Verin mənim gəlinciyimi!

Uşaqlar daha bərkdən gülüşdülər. Gülzar əlini həyətin o başına uzatdı.

— Odur ey, gəlinciyini Toplan apardı.

Toplan həyəti itti idi. Səhərdən axşama kimi uşaqların yanınca gəzərdi, yorulanda hərdən bir qapının ağzında yıxılıb yatardı. Toplan gedəni ötürər,

quyruğunu bulaya-bulaya gələnə qarşılar, yad adam görəndə hündürdən hürərdi. Toplan həyətdəki uşaqların dostu idi. Üç-dördü bir yerə yığışan kimi tez araya soxulardı. Ancaq sərbəstliyi hər şeydən üstün tutardı. Həyətdə uşaqlardan çoxu ona yiyə durmaq istəmişdi, ancaq o heç bir evdə qərar tutub qalmamışdı. Elə buna görə də o, qışın soyuğuna, yayın istisinə dözüb tək-tənha dolanırdı. İndi də o Nailəni dişində tutub uşaqlara baxırdı. Yəqin Toplan elə bilirdi ki, uşaqlar bir yerə yığışıb əylənirlər, oyunu qızıışdırmaq üçün o, gəlinciyi qaçırtmışdı.

Dürdanə Nailəni Toplanın dişində görən kimi darvazaya sarı qaçdı. Toplana da elə bu lazım olmuş! O götürüldü. Arabir durub arxasına baxır, uşaqların gəlib-gəlmədiklərini yoxlayırdı. Axırda Dürdanə yoruldu. Səkinin üstündə oturub başını dizinə qoydu və hönkürüb ağlamağa başladı.

Toplan uzaqdan bir xeyli baxdı. Daha dalınca gəlmədiklərini görüb gəlinciyi həyətdəki çalaya atdı.

Elkin hamıdan tez qaçdı. Çaladan gəlinciyi götürdü. Nailənin üzü-gözü kirlənmiş, corabının tayı düşüb itmişdi.

Dürdanə evə gələndə nənəsi dedi:

— Nə vaxt sən böyüyün sözünə qulaq asacaqsan? Demədim ki, gəlinciyini aparma?!

Dürdanə burnunu çəkib dedi:

— Dayansın, daha o Toplana yemək aparmayacağam, qoy acından ölsün.

Nənə başını buladı:

— Toplan sənənlə zarafat eləyib, qızım, it insanın dostudur, — dedi. — Atı, inəyi, qoyunu, keçini, fili, hətta pişiyi belə insan öz ocağına alışdırmaq üçün nə qədər zəhmət çəkib, əmək sərf edib. İt isə özü qapıya gəlib və ən vəfalı bir dost kimi insana bağlanıb. Bu haqda yaxşı bir nağıl da var. İstəsən sənə danışaram.

Dürdanə bilaixtiyar əlini yanağına apardı, dilini ağızında gəzdirib dişlərini yoxladı. Nənəsi dedi:

— Daha ağızını marçillatma, yoxsa dişlərin doğrudan ağrıyor.

Dürdanə nənəsinin dizlərinə söykənərək:

— Yaxşı, onda başla... — dedi.

VƏFALI DOST

İt meşədə tək-tənha yaşayırdı. Təklük onu əldən salmışdı. Bir gün dedi: «Gedim, özümə dost axtarım.» İt yola düşdü, çox getdi, az getdi, gəlib bir dovşana rast oldu. İt dedi:

— Dovşan qardaş, gəl dost olaq.

Dovşan itin iti dişlərinə, uzun dırnaqlarına baxdı, qorxudan canına üşütmə düşdü, dili-dodağı əsə-əsə: «olaq...» dedi.

Axşam oldu. Dovşan kol dibindəkn yuvasına girdi. İt də oturub dostunun keşiyini çəkməyə başladı. Arabir it dönüb dovşandan soruşurdu:

— Dovşan qardaş, niyə yatmırsan?

— Qorxuram ki, mən yatanda səni qurd-quş gəlib yeyər.

Əslində isə dovşanın özü qorxurdu. Qorxurdu ki, gözlərini yumsa it onu parçalar. Buna görə də dovşan o vaxtdan gözləri açıq yatır.

Gecənin bir vaxtı it hündürdən hürdü. Dovşan diksindi:

— Dost, nə hay-həşir salmısan, tülkü eşidər gəlib tükümüzü didər.

Dovşanın qorxaqlığı itin heç xoşuna gəlmədi. Dedi: «Gedim tülkünün yanına, görünür o, dovşandan ürəklidir».

İt yola düzəldi. Çox getdi, az getdi, iynə yarım yol getdi, gəlib tülkünü səhər ertə süfrə başında tapdı. O, qarı nənənin hinindən oğurladığı çil toyuğu yeyirdi. Başı qarışıq olduğundan itin salamını ağızucu aldı. İt xeyli gözlədi. Tülkü yeyib doyandan sonra ağzını şələ quyruğu ilə silib başını qaldırdı. Çil toyuğun sür-sümüyünü göstərib dedi:

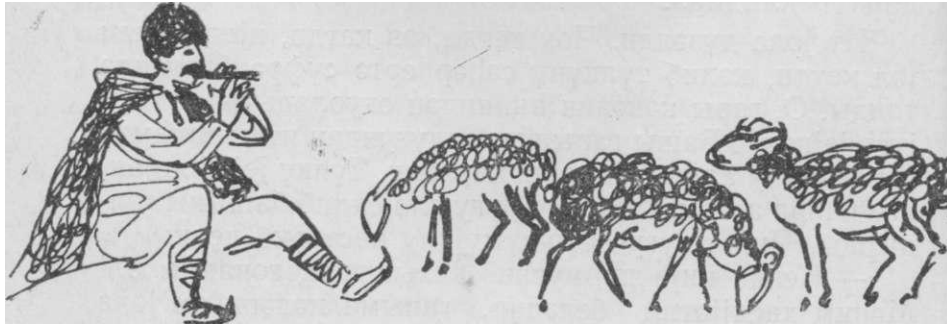
— Gendə niyə durmusan? Yaxın gəl, qonağım ol! Mənim xasiyyətim belədir, qapıma gələni ac yola salmaram. Süfrəm dostların üzünə həmişə açıqdır.

İt bir çil toyuğun sür-sümüyünə, bir də tülkünün hiyləgərlik yağan gözlərinə baxdı. Acığından bir- iki ağız hürdü. Tülkü özünü yuvasına salıb yavaşcadan itə dedi:

— İt qardaş, nə hündürdən hürürsən, bu saat qurd eşidib gələr, ikimizin də dərimizə saman təpər.

İt daha bir söz demədi, tülkünün qorxaqlığını görüb ondan da üz çevirdi. Tülkü də şələ quyruğunu bulayıb öz-özünə fikirləşdi; «Yaxşı qurtardım itin əlindən».

İt getdi, çox getdi, az getdi, axır bərk yoruldu, kürəyini bir ağacın gövdəsinə söykəyib hönküdü. Elə bu vaxt bir hənirti duydu. Gördü ki, qurd dalına da bir qoç alıb cığırla gəlir. İt ürəyində dedi: «Bax, bununla yoldaş olmağa dəyər. Gör necə qoçaqdır ki, özündən iri heyvanı dalına alıb yeməyə aparır.

Xoş-beş, on beşdən sonra məclis qızıışdı. Qurd yediyini yedi, yemədiyini də dartışdırıb itin qabağına atdı. Yenə qaranlıq düşdü. Yuvanın yaxınlığından hənirti gəldi. Qurdun gözləri alışıb yandı, çəmkirib dedi:

- Qardaşoğlu, sən otur, mən indi gəlirəm.
- Gecənin bu vaxtı hara gedirsən?
- Eşitmirsən, yaxınlıqdakı koldan ceyran səsi gəlir.

İt bir qurdun qan çanağına dönmüş gözlərinə, bir də yerdəki leşin yağlı quyruğuna baxıb təəccüblə soruşdu:

— İndi ceyran nəyinə gərəkdir? Hələ bu leşi ye, sonra ceyran ardınca gedərsən.

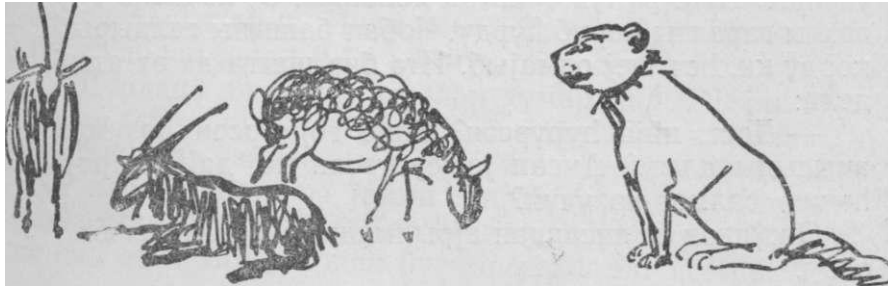
Həris qurd güldü:

— Mənim xasiyyətim belədir, — dedi. — Bir şeyi iki dəfə ürəyim götürməz.

İt acığından ağzını göyə tutub, yenə bir-iki ağız hürdü. Qurd onun üstünə atıldı:

— Nə edirsən? — dedi, — hürmə! İndi insan eşidər, gələr ikimizi də öldürər.

İt qurdun da yanında qalmadı getdi. Çox getdi, az getdi, axırda bir çobana rast gəldi. Yapıncısını çiyinə çəkmiş çoban tərənin başında oturub ney çalırdı. Çoban çalır, sürüsü isə yamaça yayılıb otlayırdı.

İt çox səs eşitmişdi, ancaq ömründə heç bir səs onu belə sehirləməmişdi.

Çoban çaldı, çaldı. Birdən nəğmə qırıldı. Çoban fırlı çomağını qayanın döşünə söykəyib qalxdı.

İt yaxın gəlib çobana dedi:

— Çoban qardaş, qonaq istəməzsən?

— Niyə istəmirəm. Tanrı göndərən qonağın yeri gözümüz üstündədir.

Çoban itə bir şaqqa ət atdı. İt yeyib doyandan sonra dedi:

— Çoban qardaş, sən neyini çal, mən də sürünün keşiyini çəkim.

O gündən çobanla it dost oldular. Çoban çaldı, çağırdı, it də sürünün keşiyini çəkdi.

Qaranlıq düşdü. Çoban yapıncısına bürünüb uzandı. İt sürünün başına dolandı. O, gecənin bir vaxtı qaraltı görüb hürdü. Çoban başını qaldırıb gördü ki, heç şey olmayıb. İtə bir şaqqa da ət atıb dedi:

— Dost, niyə hürürsən? Niyə qoymursan gözümün acısını alım? Acsan ye, susuzsan iç, daha haray həşir salmaq nə üçün?

O gündən it insandan ayrılmadı, ona vəfalı dost oldu.

Dürdanə dərinədən nəfəs aldı. İtin nağılı ona çox xoş gəlmişdi. Axşam yatağına uzananda nənəsinə dedi:

— Nənə, sabah nahar bişirəndə ətdən bir parça kəsib verərsən, Toplana aparım.

TƏKLİK PİS ŞEYDİR

Dürdanə yatağında hey qurcalanırdı. Gözünə yuxu getmirdi. Nailə də kətilin üstündə oturmuşdu. O, Nailənin kirlənmiş ipək paltarına, çılpaq ayaqlarına baxaraq hündürdən ah çəkirdi.

Mən Dürdanənin yatağının bir kənarında oturdum. O, fikirli-fikirli dedi:

— Toplanda nə taqsır! Əgər Elkin gəlinciyi əlimdən almasaydı, belə olmazdı. Mən Nailəmlə tək oynamaq istəyirdim.

— Gülzar, Telli, Elkin sənın yoldaşlarındır. Heç ola bilər ki, sən oynayasan, onlar bir kənarında durub baxalar?

— Niyə olmur?

— Həyatımızda uşaqlar olmasa sən tək-tənha nə edərsən? Axşama kimi həyat-bacada tək gəzib dərıxarsan.

— Dərıxmaram. Onda gəlinciyimə dəyən olmaz.

— Yox, Dürdanə, düz demirsən, bu barədə sənınlə sabah danışıarıq. İndi isə yat, gecdir. Həmişə bu vədələr yeddi yuxu görmüş olursan.

Dürdanə dinmədi, gözləri xumarlandı. Yeddi yuxudan biri onu öz qanadlarına aldı. Lap uzaqlara... Dürdanənin tanımadığı bir bağa uçurtdu. Bağda hovuz vardı. Dürdanə yalın ayaqla buradakı hovuzun kənarına çıxdı. Suda bir neçə qayıq üzürdü. Dürdanə əlini atıb qayıqlardan birini saxlamaq istədi. Ancaq qayıq əlindən sürüşüb çıxdı. Ətrafa baxdı, Gülzarı, Tellini, Elkini çağırmaq istədi. Ancaq heç biri yoxdu. Dürdanə hovuzun qırağında durub ara vermədən fırlanan qayıqlara həsrətlə baxdı.

Hovuzun yanında iri bir tut ağacı vardı. Budaqlar barın çoxluğundan yerə əyilmişdi. Əlini uzat, qapqara qaralmış tutları dər, qoy ağzına! Dürdanəgilin bağlarında da elə bir tut ağacı vardı. Ancaq onun budaqları yaman uca idi. Uşaqlar səlbə ilə vurub bir-iki aladəymiş tutu yerə salanda hamı sərcə kimi ağacın altına tökülüşərdi. Hərənin əlinə böyrü torpağa bulaşmış bir-iki tut gələrdi. İndi burada tutun budaqları lap yerə sallanırdı! Dürdanə qara tutları ovucılayıb ağzına apardı. Amma heç dadı yoxdu. Həyətlərindəki bir yanı torpağa bulaşmış kal tutlar isə yaman ləzzətli olurdu.

Hovuzun sağ tərəfindəki çardağın altından yelləncək asılmışdı. Pioner şeypuruna oxşayan güllər açmış sarmaşiq kolları düz çardağın talvarına dırmaşırdı. Dürdanə yelləncəyə əyləşdi, ayağını yerə basdı. Ancaq yelləncək tərپənmədi. Qız əlini çənəsinə qoyub oturdu. Sonra qalxıb bağı gəzməyə başladı. Ətrafda o qədər əyləncəli şey vardı ki... Ancaq kimsə görünmürdü,

kiminlə oynayasan! Skamyalardan birinin üstünə çoxlu oyuncaq yığılmışdı. Elə bil bura oyuncaq mağazası idi. Qəribədir! Satıcı da yoxdu. Dürdanə oyuncaqların birini götürdü, o birini qoydu... Ay aman, Nailə də buradadır. Dürdanə soruşdu: «Sən burda neyləyirsən?» Gəlincik gözünü yumub, üzünü döndərdi.

Dürdanə dayanıb fikirləşdi. «Eh, tək-tənha bu oyuncaqlar nəyimə gərəkdir!»

Ağacların altı ilə üzü aşağı getdi. Yolun kənarında çoxlu gölməçələr vardı. Gölməçələr güzgü kimi ağacları, topa-topa pambığı xatırladan buludları əks etdirirdi. Dürdanə yalın ayaqlarını gölməçənin içərisinə salanda elə bil güzgünün üstünə daş atırdın. O da para-para olub tökülürdü, su onun üz-gözünü, pal-paltarını bulayırdı. Kimsə demirdi ki: «Ay qız, Dürdanə, nə edirsən, ayaqyalın gəzmə, saçlarını dara, əynini geyin».

Axırda gölməçələrin suyunu ətrafa sıçratmaq, saçlarını yel babanın ixtiyarına verib gəzmək, yelləncəyə minib düşmək, hovuzda üzən qayıqlara tamaşa etmək, oyuncaqların birini qoyub, o birini götürmək Dürdanəni yordu. Bağın uca barısının qabağında tərəziyə oxşayan taxta körpücüyün üstünə qalxdı. Gərək ikinci bir adam olaydı ki, körpücük qalxıb enəydi. Ancaq ətrafda kimsə yoxdu. Bir səs-hənirti gəlmirdi. Dürdanə lap darıxdı. Körpücüyün üstündən yerə hoppandı. Əlini ağzına tutub ucadan çığırdı:

— Gülzar, Telli, Elkin... haradasınız hey?..

Səsinə səs verən olmadı. Dürdanə göz yaşını saxlaya bilmədi. Ağlaya-ağlaya yenə çığırdı. Birdən kimsə əlini onun çiyinə qoyub silkələdi:

— Dürdanə, nə olub, niyə ağlayırsan?

Dürdanə gözlərini açdı. Yatağında oturdu. Ətrafına baxdı, sonra başını çiyinə qoyub dedi:

— Mən Gülzarı, Tellini, Elkini istəyirəm. Get onları çağır, gəlsinlər. Mən daha tək olmaq istəmirəm.

— Yat, yat, Dürdanə, gecə yarından keçibdir. Səhər çağırarıq gələrlər. Birlikdə oynayarsınız.

Dürdanə başını tərپətdi:

— Yaxşı,—deyib yatağına uzandı. — Ancaq yadından çıxmasın ha, səhər tezdən çağırarsan.

— Çağıraram, Dürdanə, çağıraram. Təklük pis şeydir. Mütləq çağıraram...

CƏNNƏT NƏNƏ

İçərişəhərdə evlərin hündür daş divarları ilə əhatə olunmuş həyətlərin demək olar ki, hamısı darısqal və cansıxıcıdır. Dürdanə Gilin ikimərtəbəli evlərinin həyəti isə bir qədər genişdi. Elə buna görə də axşamlar məhəllə uşaqları futbol və ya topaldıqaç oynamaq üçün bu həyətdə yığışardılar. Ancaq oyun çox sürməzdi. Hərdən qonşulardan birisi çıxıb uşaqlara çığırar, həvəslə davam edən oyun pozular, dəstə pərən-pərən düşərdi. Çox vaxt oyunu Cənnət nənə pozardı. Cənnət nənə aşağı mərtəbədə olurdu. O, səhər- axşam həyətdə açılan eyvanında oturub kitab oxuyardı. Qarının bir iri porsuq pişiyi də vardı. Pişik həyətdə çıxanda, qarı kitabı bir tərəfə qoyub eyvanın məhəccərinə söykənər və göz qoyardı ki, həyətdə onun ərkəsöyün pişiyinə toxunan olmasın. Pişik eşiyə çıxan kimi o, ən əvvəl süpürkəçiyə iti bağlatdırardı, sonra da elə hey çığırib uşaqlara qapşırardı ki, pişiyə öcəşməsinlər. Pişik yaxşı bəsləndiyindən lap iriləşmişdi. Uzun, boz tükləri parqu kimi pırpız durardı.

Qarı evdən eşiyə az çıxardı. Səhər ertə kim hara getsə idi qarının qapısını döyüb soruşardı: «Cənnət nənə, sizə nə lazımdır? Ürəyiniz nə istəsə, ala bilərəm». Qarı da ürəyindən keçəni sifariş verərdi.

Həyət uşaqlarının Cənnət nənə ilə qanı qaynamazdı. Bunun səbəbi də yuxarıda dediyimiz kimi orasında idi ki, Cənnət nənə onları eyvanın qabağında top-top, gizlənpaç, topaldıqaç oynamağa qoymazdı. Həyətdə Cənnət nənənin səsi eşidilən kimi hər kəs öz uşağını evə çağırıb, nəsihət etməyə başlardı:

— Qarının baş-qulağını dəng etməyin, topu atıb şüşələrini qırarsınız. Yekə uşaqlarsız, dinc qala bilmirsiniz, oturun evinizdə.

Belə məsləhətlərdən sonra uşaqlardan kimi acığını qarının porsuq pişiyindən, kimi zəngindən, kimi də şüşələrindən çıxardı.

Bir dəfə Dürdanə onun zəngini basıb tez pilləkənin altında gizləndi. Elə bu vaxt Cənnət nənə ilə qapıbir qonşu olan Sara xalanın oğlu Kamil əlində çanta pilləkənləri enirdi. Kamil pilləkənüstü meydançaya çatanda Cənnət nənənin qapısı açıldı. O, Kamilə baxıb məzəmmətlə başını buladı:

— Ayıb olsun sənə, nənən yaşda arvadı narahat edirsən, hələ döşündəki qırmızı ulduzdan da utanmırsan, — dedi.

Səsə qonşular çıxdılar. Hərə bir yandan Kamili danlamağa başladı. Kamil özünü elə itirmişdi ki, işdən xəbərsiz olduğunu belə yadından çıxarmışdı. Axı əlinə fürsət düşəndə Cənnət nənənin zəngini basıb qaçanlardan biri də elə o özü idi.

Kamil həyəətə çıxanda üzü yaman pörtmüşdü.

Axşam məktəbdən qayıdanda Kamil Dürdanə ilə Gülzarı yanına çağırıb pıçıldadı:

— Bilirsiniz, səhər ertə o qarı mənim başıma nə oyun açdı, — deyə o, Cənnət nənənin eyvanına işarə etdi.

Kamil səhərki əhvalatı qızlara yana-yana danışdı. Sonra Cənnət nənənin eyvanında məhəccərin üstündə yatan Məstanı göstərib pıçıldadı:

— İndi görün onun pişiyinin başına nə oyun açacağam.

Kamil çantasından bir fal kalbasa ilə çörək çıxartdı; yerə sinə-sinə eyvanın altına gəldi. Kalbasanı yuxarı qaldırıb pişiyi çağırdı. Pişik tənbel-tənbel məhəccərin üstündən qalxdı, belinin donqarını çıxarıb ləzzətlə gərnəşdi, sonra kalbasanı görüb bərkdən miyoldadı. İçəridən Cənnət nənənin səsi gəldi:

— A tənbel Məstan, nə var gərnəşirsən, bir gedib gəzsənə, piyin ərisin.

Məstan məhəccərin alçaq yerindən həyəətə atıldı. Kalbasanın iyini alıb Kamilin ardınca getdi. Həyətin aşağı başında dar, qaranlıq dalanın girəcəyində Dürdanəgil Məstanı araya aldılar. Pişik kalbasanı ötürə-ötürə

uşaqlara çöpəki baxırdı. Birdən Kamil papağını Məstanın başına keçirdi. Onu üç tərəfdən qamarlayıb cəld anbarın sınıq şüşəsindən içəri atdılar.

Dalandar Heybət baba səhərlər anbara dərman səpəndə deyərdi:

— Uşaqlar, məbada-məbada buralara yaxın durasınız, içəridə yekə-yekə siçanlar var. Elə zorbadırlar ki, həyətin pişikləri onlarla bacara bilmirlər.

Məstanı anbara atan kimi Kamil çantasını pəncərəyə dayadı. Məstan bir həşir salmışdı ki, səsi həyətin o başında eşidilirdi. Gülzar bir parça karton tapıb gətirdi. Bir təhər çərçivənin gözünü tutdular. Bir azdan sonra Məstanın səsi kəsildi. Dürdanəgil həyətdə pilləkənlərin üstündə oturub xeyli müddət xıslılaşdılar.

Ertəsi gün səhər Dürdanə ilə Gülzar həyətdə ipdən hoppanırdı. Kamil qızlara yaxınlaşıb dedi:

— Bilirsiniz nə var, Məstan yoxa çıxıb. Səhər ertə Heybət baba anbarın qapısını açanda içəri göz gəzdirdim. Yoxdu.

Gülzar dedi:

— Bəlkə kartonu qoparıb qaçıb?

— Yox, karton yerindədir.

— Elə isə gecə siçanlar onu bir təhər eləyib.

Gülzar tutuldu; mısmırığını sallayıb durdu. Sonra acıqlı-acıqlı Kamilə baxdı:

— Bu saat get Məstanı tap, yoxsa hamısını Cənnət nənəyə xəbər verərəm.

Sən demə Məstan Gülzarın pişiyinin balası imiş.

Kamil çiyinlərini çəkdi:

— Mən onu hardan tapım? — dedi.

Cənnət nənə əynində miləmil xalat eyvana çıxdı. O, həyətdə göz gəzdirib Məstanı çağırırdı. Sonra üzünü uşaqlara tutub soruşdu:

— Ay mənim göyçək balalarım, Məstanı görəniniz yoxdur? Pişik dünən axşam həyətdə çıxdı. Bu vaxta kimi qayıtmayıb. Başibatmış heç bilmirəm hara çıxıb gedib?!

Bu vaxt Dürdanənin atası işə gedirdi. Cənnət nənənin səsini eşidib ayaq saxladı. Qarı ilə salamlayıb kefini soruşandan sonra uşaqlara dedi:

— Nə durmusunuz, qoçaqlar, həyəti bir yaxşı-yaxşı axtarın. Axşam işdən qayıdanda gəlib xəbər verərsiniz ki, Məstanı haradan tapdınız. — O, gedə-gedə əlavə etdi:—Bax, yadınızdan çıxmasın ha.

Bir azdan Kamil çantasını götürüb məktəbə getdi. Dürdanə ilə Gülzar isə bütün günü həyət-bacanı axtardılar. Bir-bir qapıları döyüb Məstanı soruşdular. Heybət babanı tapıb bir təhər yola gətirdilər ki, anbarı açsın. Bir sözlə həyəti, dalanı anbarı vələvürd etdilər. Məstan tapılmadı ki, tapılmadı.

Kamil məktəbdən gələn kimi Külzarkilin qapısını döyüb Məstandan xəbər tutdu. Gülzar kədərli- kədərli başını buladı. Sonra Dürdanəni də axtarıb tapdılar. Hər üçü həyətə düşdü. Yenə axtarmağa başladılar. Qaranlıq dalana çatanda Kamil əli üzülmüş halda dedi:

— Heç olmazsa yazıq Məstanın ölüsünü tapaydıq.

Gülzar qızardı. Ayağını yerə döyəcləyib çıxırdı:

— Ölüsünü? Ölüsünü dedin? Bu saat pişiyimizin balasını tap, yoxsa...

Birdən haradasa pişik miyoldadı. gülzarın sözü ağzında qaldı. Uşaqlar ətrafa göz gəzdirdilər. Heç bir şey yoxdu. Ancaq... Elədir ki, var, pişik miyoldayırdı. Səs bu dəfə lap aydın eşidildi. Gülzar sevincək dedi:

— Bu lap Məstanın səsinə oxşayır.

Onlar yenə həyətin canına düşdülər. Gülzar dar dalanın girəcəyindəki dəmir qapaqın yanında aşağı əyildi. Səs qapaqın altından gəlirdi. Dürdanə sevincindən yerindəcə atılıb düşdü:

— Odur, Məstandır, səsindən tanıdım,—deyib əllərini bir-birinə çırpdı.

Ancaq uşaqlar nə qədər əlləşdilərse, dəmir qapağı qaldıra bilmədilər. Tərslikdən Heybət baba da harayasa çıxıb getmişdi. Uşaqların üçü də qapağın ətrafında çöməltmə oturmuşdular. Məstan içəridə miyoldayırdı, Gülzar isə onun səsinə səs verib deyirdi:

— Məstan, qəşəng Məstan, qorxma bu saat səni çıxararıq.

Elə bu vaxt Dürdanənin atası əlində portfel həyəətə girdi. Dəmir qapağın ətrafına yığışmış uşaqları görüb soruşdu.

— Uşaqlar, burda nə edirsiniz? — O, cavab gözləmədən nəyi isə xatırlamış kimi əlini alnına aparıb dedi: — yaxşı deyən görüm Məstanı tapa bildinizmi?

Pişik öz adını eşidib hündürdən miyoldadı. Dürdanənin atası qaşlarını yuxarı dartıb ətrafa göz gəzdirdi.

Kamil əli ilə qapağa işarə edərək dedi:

— Tapmağına tapmışıq, burdadır. Ancaq bunu qaldıra bilmirik.

Bu ara Heybət baba da gəldi. Bütün qonşular eşiyə çıxmışdılar. Hərə öz eyvanından bir göstəriş verirdi. Heybət baba elə hey soruşurdu:

— Mən məhəttələm ki, Məstan bu quyuya hardan gəlib düşüb?! Anbardan keçən kanal borusu bura açılır. Anbarın da qapısı həmişə bağlı olur. Məstan bura nə təhər gəlib çıxıb, burasını heç başa düşmürəm.

Yaxşı ki, ona cavab verən yoxdu. Cənnət nənə də həyəətə enmişdi. O yenə gülümsünürdü. Qəribə üzü vardı. Həmişə gülümsünərdi. Acıqlı və ya kədərli olduğunu yalnız gözlərindən bilmək olardı. İndi onun gözləri qüssəli idi.

Heybət baba ucu qarmaqlı məftil tapıb gətirdi. Dürdanənin atası məftilin qarmağını dəmir qapağın ortasındakı dəliyə ilişdirdi. Qapaq yavaş-yavaş bir böyrü üstə yuxarı qalxdı. Ətrafda duranlar dəyirmi kanalizasiya quyusunun içərisinə boylandılar. Quyunun dibinə arıq qara bir pişik qısılmışdı. Dürdanənin qaşları düyümləndi. O, məyus halda dodaqlarını büzüb dedi:

— Bu ki, Məstan deyil.

Cənnət nənə əyilib diqqətlə içəri baxdı. Birdən üzü kimi gözləri də gülüş oldu.

— Məstan, Məstan,—deyə çağırırdı.

Pişik başını qaldırıb qarışa baxdı və ara vermədən miyoldadı. Sonra o, quyunun kənarına atıldı. Qəribədir. Bu yad pişik üzündən, gözlərindən, qulaqlarından eyni ilə Məstan idi. Bədəni isə qarqaraydı. Pırpız tükləri də böyürlərindən saçaq- saçaq sallanırdı. Qonşu arvadlardan biri geri çəkilib çığırdı:

— Vay səni, Məstan, başın batsın, gör nə günə düşmüşsən!

Məstan kimsəyə əhəmiyyət vermədən həyətin ortasında şönküyüb tüklərini, əl-ayağını yalayır. Yaladıqca da daha çox əvvəlki Məstana oxşayırdı.

Camaat dağılışandan sonra Cənnət nənə eyvana çıxdı. Dürdanəgilin dəstəsi pilləkənin böyründə durub nə haqda isə qızğın mübahisə edirdilər. Cənnət nənə uşaqların üçünü də yanına çağırırdı.

Kamil dedi:

— Yəqin Məstanı anbara saldığımızı duyub. Bizi danlayacaq. Mən gedən deyiləm.

— Gülzar ayağa qalxıb Dürdanənin qolundan çəkdi.

— Gəl gedək, heç ona görə çağırmır, — dedi.

Kamil dodağını büzdü:

— Elə deyilsə, bəs o biri uşaqları niyə çağırmır?

Gülzar Dürdanənin qolundan tutub dedi:

— Bizi elə əvvəldən iş üstünə qoyan bəyəm sən olmadın. — Gəl özümüz gedək, Cənnət nənəyə olanı danışaq.

Qızlar əl-ələ verib birlikdə Cənnət nənənin yanına getdilər. Qarı onları taxtın üstündə oturdub qabaqlarına gilənar mürəbbəsi qoydu, tut qurusu tökdü, qırış-qırış olmuş əlləri ilə qızların saçlarını sığallayıb:

— Siz nə qəşəng, ağıllı balasınız, — dedi, — Cənnət nənəni yalqız qoymadınız. Məstanı axtarıb tapdınız.

Gülzar dostuna baxdı, dodaqaltı pıçıldadı: «De, danış!» Dürdanə çiyinlərini çəkdi. Doğrusu o, Cənnət nənədən utanırdı. Gülzar qızara-qızara sözə başladı:

— Cənnət nənə, Məstanı biz...

Cənnət nənə onun sözünü kəsdi:

— Bilirəm, bilirəm, qızım, siz olmasaydınız məndə əl-ayaq hardandı ki, onu tapaydım... utanmayın, gilənar mürəbbəsi yeyin, bax bu tut qurusunu mənə dünən, sizin kimi ağıllı balalarımın biri göndərib. — Cənnət nənə stolun üstündəki alboma işarə etdi. Albomun sağ tərəfindəki səhifəyə iri bir şəkil vurulmuşdu. Cənnət nənə qırx-əlli uşağın içərisindən birini axtarıb barmağını üstünə qoydu — Görürsünüz, bu ağıllı balanı görürsünüz, indi bizim uşaq evində məni əvəz edir.

Gülzar gözünü şəkildən çəkmədən soruşdu:

— Cənnət nənə, bu ki, lap uşaqdır, sizi necə əvəz edir?

Cənnət nənə güldü:

— İndi uşaq deyil, qızım, bu şəkli biz iyirmi il bundan əvvəl çəkirmişik, — dedi. — Görürsən ki, böyründə tarixi yazılıb. Bu, Mirvaridir, indi həkim işləyir, bu, cunquşu görürsünüz, Seryoja balamdır, yaman zirənk uşaqdı, təyyarəçidir, yazır bu yaxınlarda məzuniyyətə gələcəyəm. Deyir, yolumu gərək elə salam ki, bir gəlib sənə baş çəkə biləm. — Cənnət nənə sarıbənz oğlana baxıb gülümsünürdü.— Görürsünüz, şəkildə mısmırığını sallayıb, indiki kimi yadımdadır. O günü özünü yaxşı aparmamışdı. Kiminləsə

vuruşmuşdu, böyrümdə oturmağa icazə vermədim. Ona görə açığı tutub, mənim qartal balam! Baxın, bu, İmrandır, yaman ötkəm uşaqdı, necə burada görürsünüz ha, elədir ki, var. Heç dəyişilməyib. — O, şəkli özündən uzaqlaşdırıb qıyılmış gözlərinin arasından diqqətlə İmrana baxırdı. Neftçidir, estakadada işləyir. O günü şəklini qəzetə vurmuşdular. Baxdım, şəkil mənə tanış gəldi, dedim «ay aman, bu ki, bizim İmrandır, heç dəyişilməyib». Onu lap çoxdan, beş-altı il olar görməmişəm. Bir şəhərdə yaşasaq da görüşə bilmirik. Balamın başı qarışıqdır.

Dürdanəyə atası söyləmişdi ki, Cənnət nənə ömrünün qırx ilini müəllimlikdə keçirib. Otuz il uşaq evinin müdiri olub. Müharibə vaxtı atadan-anadan yetim qalanlara analıq edib.

Elə gün olmazdı ki, poçtalyon ona iki-üç məktub gətirməsin.

Cənnət nənə barmağını sağ böyründə oturmuş oğlanın şəkli üstünə qoydu:

— Bunu görürsünüz? — dedi. — İndi uzaq dənizlərdə üzən bir gəminin kapitanıdır. — O, albomun bir neçə səhifəsini çevirdi. Səhifə boyu vurulmuş iri şəkli göstərdi.

Dürdanə şəkildən gözünü çəkmədən dilləndi:

— Hə, indi o hardadır?

— Bu qış məktubu hind okeanından — Cakarta limanından göndərmişdi.

Cənnət nənə yazı masasının siyirməsini çəkdi. Bir yığın məktub çıxarıb stolun üstünə qoydu:

— Baxın, bu məktubların hamısını Çingizdən almışam. Görün bir haralarda olub! — Üzərində dünyanın bir çox ölkələrinin markaları olan zərfləri o, bir-bir göstərib deyirdi:

— Bunu Afrika sahillərindən yazır, bunu Qırmızı dənizdən keçəndə, bunu Aralıq dənizindən, bunu da Kamçatkadan... Bu məktubların hərəsi bir tarixdir, bir dəfə vaxtınız olanda gələrsiz, oxuyarıq.

Qızlar məktubları araşdırır, diqqətlə ünvanını nəzərdən keçirir, baş-başa verib üzərlərindəki markalara baxırdılar. Ay aman, burada elə markalar vardı ki...

Dürdanə Gülzarla şərikli marka albomu düzəltmişdi. Ancaq onların albomunda hardandı belə markalar! Həyətdə yaxşı marka albomu olan uşaq çoxdu. Kamilin özünün elə qəribə bir albomu vardı. Dürdanəgil həmişə onun markalarına həsədlə baxardılar. Ancaq belə markaları onlar heç xəyallarına belə gətirməzdilər. Axırda Gülzar özünü saxlaya bilmədi, çəkinə-çəkinə:

— Cənnət nənə, siz bu markalardan bir-ikisini bizə verə bilərsinizmi?—deyə soruşdu.

Cənnət nənə gülümsündü:

— Deyəsən, marka həvəskarısınız, — dedi. O, razılığını bildirərək əlavə etdi: — Bu yaxşı işdir, markaları topladıqca onların tarixini, hansı ölkəyə aid olduqlarını, hansı hadisə ilə əlaqədar buraxıldıqlarını öyrənmək çox faydalıdır.

İndi sizə ülgüc verim, səliqə ilə zərflərin üstündəki markaları qopardın. Ancaq elə edin ki, zərf korlanmasın. Cənnət nənəniz bu məktubları göz bəbəyi kimi qoruyur. Asan deyil, ömrümün qırx ili bu uşaqların arasında keçib! Qoymamışam ki, başlarından bir tük əskik olsun, naxoşlayanda yasdıqlarının dibindən ayrılmamışam. Onlar uf deyəndə, mən can demişəm...

İndi uzun qış gecələri bu məktubları qabağıma töküb balalarımınla söhbət edirəm. Onlar da məni yaddan çıxarmırlar.

Qızlar zərfləri bir-bir götürüb üzərindəki markaları səliqə ilə qoparırdılar. Zərfə bir balaca xətər toxunanda həyəcanla Cənnət nənəyə baxırdılar

...Birdən qapının zənki çalındı. Cənnət nənə əlini belinə dayaq verib çətinliklə yumşaq stulundan qalxdı. Yavaş-yavaş dəhlizə çıxdı, qapının səsi gəldi, sonra onu zərblə örtdülər. Cənnət nənə iki dəqiqə keçməmiş otağa qayıtdı. Axsaya-axsaya öz yerinə sarı getdi. Uzaq yoldan yorğun düşmüş yolçular kimi özünü taxtın üstünə saldı. Qapının zəngi yenidən çalındı.

— Nənə, qapını açımı? — deyə Gülzar soruşdu.

Cənnət nənə başını bulayaraq: — Yox, bala,— dedi,—yenə bilmirəm hansı dəcəldir, zəngi çalıb qaçır, bayaq da açdım. Kimsə yoxdu.

Gülzar Dürdanəyə baxdı. Elə bil onların üstünə qaynar su tökdülər.

Bir az sonra işləri qurtardı. Məktubları yenə əvvəlki kimi səliqə ilə yığıb siyirtməyə qoydular. Getməyə hazırlaşdılar. Külzar Cənnət nənənin böyründə palazın üstündə yatmış Məstana işarə edib dedi:

— Nənə, bundan sonra daha Məstandan nigaran olma, biz qoymarıq ki, o bir də itib-batsın, bir də-..bir də... qoymarıq ki, o dəcəllər zənginizi çalıb sizi narahat etsinlər.

Gülzar yaman dilavər idi, hərdənbir də yersiz danışırdı. Amma bu dəfə dedikləri Dürdanənin lap ürəyindən oldu.

Cənnət nənənin dodaqlarının kənarındakı qırıqlar artdı, gözləri də güldü. Həmişə gülüş görünən dodaqları isə aralandı: — Siz mənim ağıllı balalarımısınız, — dedi.

QIRMIZI ULDUZ

Bir axşam zəng çalındı. Dürdanə tez qapını açdı. Gələn Gülzardı. O, dəhlizə keçəndə Dürdanə dedi:

— Nə yaxşı oldu! Bu neçə gündə hardaydın, görünmürdün? Gəl gəlincik-gəlincik oynayaq.

Gülzar başını tərpətdi:

— Yox, mən daha gəlincik-gəlincik oynamıram.

— Niyə? Bəs xəstə olanda telefonla demədin xi, Nailəni gətir bizə gəlincik-gəlincik oynayaq?

Gülzar əlini havada yellədi:

— Onda oynayırdım. İndi daha olmaz. — O, paltosunun yaxasını açıb döşündəki qırmızı ulduzu göstərdi: — Görürsən, bu gün verdilər. İndi mən oktyabryatam.

O, başını dik tutub sinəsini qabağa verdi. Dürdanə də qızıl haşiyəli qırmızı ulduza həsrətlə baxdı.

— Bizə deyiblər ki, bu gündən siz pionerin köməkçisisiniz. Gərək adınıza layiq oxuyasınız, yaxşı işlər görəsiniz.

Dürdanə fikrə getdi. Qonşuları Sara xalanın oğlu Kamili xatırladı. «Onun da döşündə belə ulduz vardı. Ancaq Sara xala hey şikayətlənirdi ki, Kamil dərslərini yaxşı hazırlamır, tənbellik edir. Görəsən yaxasına ulduz taxanda ona deyiblər ki, sən oktyabryatsan? Bəlkə heç özünün xəbəri yoxdur».

Dürdanə ehtiyatla qırmızı ulduza toxunub soruşdu:

— Bunu verəndə hamıya deyirlər ki, gərək yaxşı oxuyasan, yaxşı işlər görəsən?

Gülzar başını tərpedərək: «hamıya» deyə cavab verdi.

— Onu da deyirlər ki, daha gəlincik-gəlincik oynamaq olmaz?

— Yox, demirlər. Ancaq biz gərək özümüz başa düşək, gəlincik-gəlincik oynamaq əvəzinə evdə anamıza kömək edək, ev süpürək, qab silək... — O, birdən əlini kandara söykənmiş döşəmə şotkasına uzadıb soruşdu: — Sən heç ev süpürürsən?

— Əlbəttə, süpürürəm. Nənəmə göyərti təmizləməkdə də kömək edirəm.

Gülzar böyüklərə məxsus təmkinlə dostunu təriflədi:

— Yaxşı eləyirsən, — sonra fikirli-fikirli Dürdanənin gəlinciyinə baxıb əlavə etdi:

— Gəlincik-gəlincik də oynayırsan! İstəsən nənənə kömək etməyə də bilərsən, ancaq mənə yaraşmaz. Mən oktyabryatam.

Dürdanə yenə gözünü Gülzarın döşündəki ulduza dikdi: — «Kaş mən də məktəbdə oxuyaydım, oktyabryat olaydım», — deyə düşündü.

Gülzar paltosunu dəhlizdə mıxçadan asıb Dürdanə ilə içəri keçdi. Otaqda kimsə yoxdu. Nənə mətbəxdə nahar hazırlayırdı. Gülzarla Dürdanə üstü oyuncaqla dolu mizin qabağında durmuşdular. Ancaq heç birinin əli oyuncaqlara sarı uzanmırdı. Axırda Dürdanə şəkilli kitablarını qabağına töküb dostuna dedi:

— Onda gəl kitab oxuyaq.

Hər ikisi taxtın üstündə oturdu. Gülzar dəfələrlə oxuduqları kitabları vərəqləyə-vərəqləyə Dürdanəyə dedi:

— Bilirsən, biz baharda nə edəcəyik? Həyətimizin böyründəki meydançada bağ salacağıq.

— Harda?

— Qız qalasının böyründəki kiçik meydançada.

— Kiminlə?

— Telli uşaqlarla danışıb, Rəhilə də söz verib ki, bizə kömək eləsin.

Rəhilə qonşu həyətdə olurdu. Politexniki məktəbin beşinci sinfində oxuyurdu.

— Məni də köməkçi götürərsinizmi?

— Niyə götürürük.

Gülzar çox oturmadı. O gedəndən sonra Dürdanə mətbəxə nənəsinin yanına ketdi. Nənəsinə gözüyaşlı görüb soruşdu:

— Nənə, niyə ağlayırsan?

— Ağlamıram, qızım, soğan gözümü acışdırdı,— dedi. Sonra o, üz-gözünü silib soruşdu: — Bəs Gülzar nə tez getdi?

— Gülzar oktyabryat olub. Getdi anasına kömək etməyə.

— Belə de! Gülzar ağıllı qızıdır, özü də əlaçıdır.

— Nənə, axı, Kamil də oktyabryatdır. Bəs o niyə pis oxuyur?

— Kamil fərsiz övladdır. Keçən il də ikinci sinifdə qaldı. Yazıq Sara min əziyyətlə oğul böyüdür, onun isə heç vecinə də deyil. Anası işə gedən kimi düşür həyətdə, xırda-xırda uşaqlarla topaldıqaç oynayır.

Dürdanə ürəyində dedi: «Ah, kaş mən də oktyabryat olaydım, deyirlər, hələ balacasan, gözlə! Nə vaxta kimi gözləyim?..»

Dürdanə ağzını mətbəx stoluna dayayıb gözləri dolmuş halda nənəsinə tamaşa edirdi. Nənəsi ət üçün soyduğu soğanları taxtanın üstə yığanda Dürdanəyə dedi:

— Canım-ciyərim, nə fikir edirsən, bu gün-sabah səp də məktəbə gedərsən, cürbəcür kitabların da olar, qırmızı ulduzun da. İndi burda durma, soğan gözünü acıdırır.

Nənə bilmirdi ki, Dürdanənin gözlərini soğan acıdırır, o, başqa bir şeyin qüssəsini çəkir.

YENƏ BAHARDI...

Gülzarla Telli oktyabryat olandan sonra qədim Qız qalasının yanındakı meydançada xeyli dəyişiklik olmuşdu. Qalanın rütubətdən qaralmış divarı dibindəki xırda pinəçi köşkü sökülmüşdü. Uşaqlar dalandar Heybət babanın köməyi ilə meydançanı daşdan, kəsəkdən təmizləmişdilər.

Bu işə qonşu həyətlərin uşaqları da qarışdılar. Bir gün dərstdən sonra Rəhilə öz dəstəsi ilə tikinti sahəsinə gələndə dedi:

—Eh, işin çətini hələ qabaqdadır.—O, ayağını belin təcəyinə basıb əlavə etdi: — Necə bərkdir, belə gil torpaqda nə yetirmək olar? Bağ salmaq üçün qaratorpaq lazımdır, peyin lazımdır. Hələ toxumu, şitili demirəm.

Heybət baba uşaqların əl saxladıklarını görüb soruşdu:

— Nə oldu, nə tez yoruldunuz?

Rəhilə hamının əvəzinə cavab verdi:

— Yorulmamışıq, ancaq...

Heybət baba qızın ürəyindən keçəni bilirmiş kimi dedi:

— Ancağı budur ki, hələlik işləyək, dünən evlər idarəsindən mühəndis gəlmişdi. Söz verdi ki, sahəni sahmana salın, belləyin, sonra gübrə də taparıq.

Uşaqlar Heybət babanın sözlərini eşidib sevindilər.

Sahildə bahar günəşinin təması ilə qızınan torpağı axşamlar Xəzərin nəfəsi tez soyudurdu. Ondan beş addım aralı, uca bürclərlə əhatə olunmuş İçərişəhərdə biri-birinə sığınan evlərə, həyətlərə, dar döngələrə isə Xəzərin nəfəsi az dəyirdi. Heç şəhərin köhnə sakini olan dəli xəzri də

burada öz atını istədiyi səmtə çapa bilmirdi. Kələf kimi bir-birinə dolaşan dar döngələrdə boy-boy qalxan divarların istisi torpağı və havanı, şəhərin başqa yerlərinə nisbətən daha çox isidirdi. Buna görə də darısqal həyətlərdə tək-tək təsadüf edilən yüzillik pustə, qara tut və söyüd ağacları baharın nəfəsini daha tez hiss edir, yağışdan, qardan qaralmış qədim divarların çatlarında zümrüd kimi yaşıl otlar baş qaldırırdı.

Bahar günəşinin ilıq şüaları otaqlara girəndə hamı onu əziz qonaq kimi qarşıladılar. Qapılar, pəncərələr onun üzünə açılar, pəncərələrdə tül pərdələr arxasında göyərən səmənilər titrəyə-titrəyə başlarını əyərdilər.

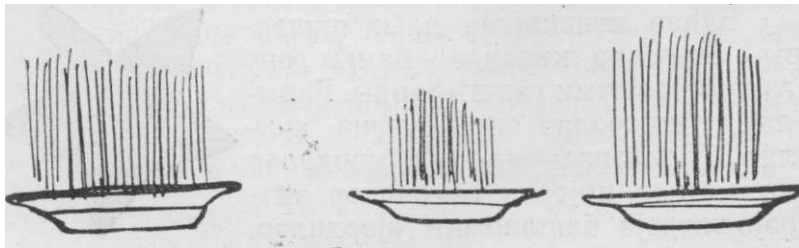
Yenə bahardı. Bakıya bahar qonaq gəlmişdi. Dürdanə səhər-səhər pəncərənin qabağında xırda nimçələrdə göyərən səmənələrə su tökə-tökə oxuyurdu:

Səməni, saxla məni, İldə göyərdərəm səni...

— Nənə, ay nənə, hardasan, bəri gəl, gör səmənilərım necə göyərüb!

Sayalı nənə əlini çiyindəki dəsmala silə-silə pəncərəyə yaxınlaşdı:

— Bəh-bəh, nə gözəl göyəriblər! Oxay, elə bil üzümə bizim çəmənlərin, dağların ətri dəydi,—deyə nənə dərindən köksünü ötürdü.— Gör nə vaxtdır kənddən çıxmışam. Daha bəsdir, baban da orada təkdir. Qızım, Sayalı nənən bir ay da sənə qonaqdır. Sonra qalacaqsan tək. Maşallah, daha böyük qızsan, gərək anana tapşırım, səni bağçaya yazdırsın.

Dürdanə əlindəki stəkanı pəncərənin qabağına qoyub nənəsinin boynunu qucaqladı: — Nənə, mən səni heç yerə buraxmayacağam. Ya gərək burda qalasan, ya da gedəndə məni özünlə aparasan.

— Anan üçün darıxmazsan ki?

—Yox, darıxmaram, ancaq...—O, sözünü tamamlaya bilmədi. Pəncərədən eşiyə boylandı. Çöldə qala divarının yanına bir dəstə uşaq yığışmışdı. Uşaqlar Heybət babanın əl arabasında gətirdiyi şitillərə baxırdılar. Gülzarla Telli əllərində kürək üzbəüz durmuşdular. Gülzar başını qaldırıb yuxarı baxanda Dürdanəni gördü. Əlini havada yelləderək başını yırğalayanda Dürdanə tez pəncəyini mıxçadan götürdü.

Sayalı nənə təəccüblə nəvəsinə baxdı: — Ay qız, nə oldu? hara belə tələsirsən?..

Dürdanə nənəsinin sözünün ardını gözləmədi.— Sonra, nənə, sonra, — deyə pəncəyini götürüb tələsik pilləkənləri endi. O, Gülzarla Telliyə yaxınlaşıb incik halda dedi:

— Bəs bayaqdan məni niyə səsləmirsiniz?

Bu vaxt Rəhilə Dürdanəni yanına çağırırdı. O, bir kənarda durub mısmırığı sallamış Elkinə sarı döndü. Sonra Dürdanəyə işarə edərək:

— Bax, Dürdanə də köməyə gəlib, — dedi. — Sən o torpağı vedrəylə daşıyıb bu ləklərə tökün, — o, səkinin üstə qalanmış torpağı göstərdi.

Elkin çiyinlərini atıb Dürdanəyə acıqlı baxdı:

— Mən onunla işləmək istəmirəm. O, qızıdır!— dedi.

Rəhilə başını yırğalayaraq məzəmmətlə Elkinə baxdı:

— Sən bir kişiye bax, heç kişi də mısmırığı sallayıb əzilər?

Elkin divara söykənmişdi. Arabir çiyini üstündən dönüb Dürdanəyə baxırdı. Axırda gördü ki, hamı işləyir, heç ona fikir verən yoxdur. Dürdanə də paslı vedrəni yarıya kimi torpaqla doldurub ləklərə tökür, sonra da üstünü hamarlayır. Axırda əlacsız qalan Elkin Dürdanəyə yanaşdı:

—Gəl birlikdə daşıyaq,—deyə vedrənin qulpundan yapışdı.

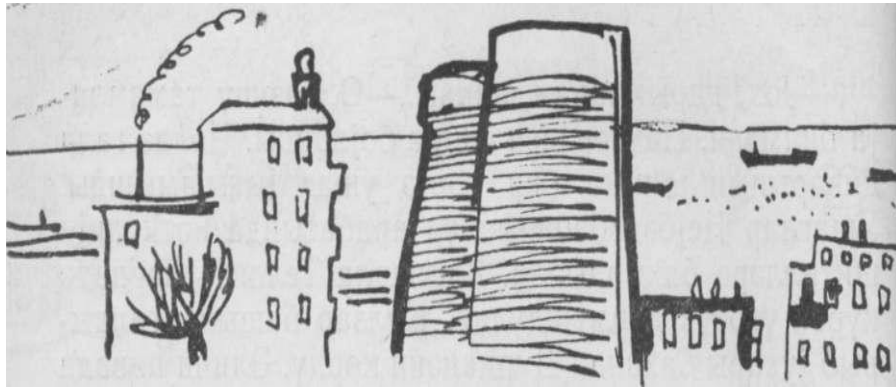
Dürdanə razı oldu. Onlar ikilikdə vedrəni ağzına kimi torpaqla doldurub, ətrafına alcaq məhəccər çəkilmiş bağçanın içərisinə tökürdülər.

Torpağı daşıyıb qurtardıqdan sonra onların dırmıx üstə yenə sözləri çəp gəldi. Dürdanə dırmıxdan bərk-bərk yapışıb, onu Elkinə vermək istəmədi. Elkin də hirslənib Dürdanənin hörüyündən yapışdı. Heybət baba dönüb baxanda Dürdanə ilə Elkin artıq əlbəyaxa vuruşurdular. Toplan isə quyruğunu bulaya-bulaya vuruşanların başına dolanırdı.

Rəhilə uşaqları aralayıb dedi:

— Bizə belə dalaşqan işçilər lazım deyil, bir görün ləkləri nə günə saldınız. Bu saat burdan gedin!

Nə Elkin, nə Dürdanə yerindən tərpənmək istəmirdi. Axı uşaqlardan necə ayrılıb gedəydilər.

ELKİN KİŞİ İMİŞ

Mart günəşi rütubətli torpağı buxarlandırır, qış yuxusundan oyadırdı. Uşaqlar Heybət babanın köməyi ilə şitil basdırırdılar. Şəbbu gülü şitillərinin arasına reyhan toxumu səpdilər. Heybət baba ortadakı ləkin bir hissəsini göstərib dedi:

— Bax, bura hələlik toxum atmayın. Bir nəfər boyun olub ki, bizə üçillik ağac versin.

Uşaqlar ağac söhbətini eşidən kimi Heybət babanı araya aldılar.

Rəhilə soruşdu:

— Heybət baba, olmaz ki, ağacları gedib özümüz gətirək?

Heybət baba başını yırğaladı:

— Yox, qızım, ağaclar uzaqdan gətirilir. Söz verən yaxşı adamdır, özü gətirər.

Gülzar Telliyə baxdı:

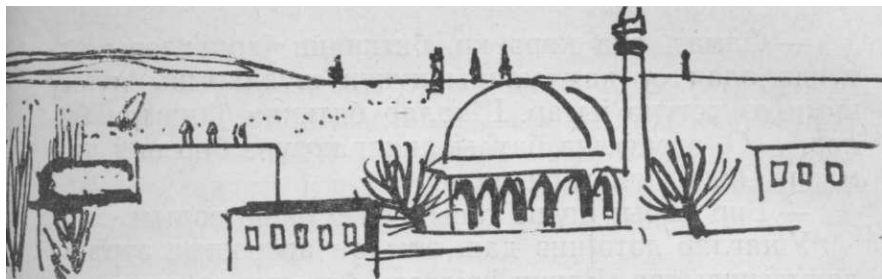
— Nolaydı tez gətirəydi,—dedi.

Heybət baba gülümsədi:

— Siz nə səbirsiz camaatsınız! — dedi, sonra birdən soruşdu: — Yaxşı, işi qurtardınız ki, belə arxayınlaşdınız? Axı bizim toxumlarımız susuzdur, su içmək istəyir.

Uşaqlar bir-birlərinin üzünə baxdılar. Heybət baba dilləndi:

— İndi gərək hərə evindən bir qab gətirə, su daşıya. Bir azdan gün qızandan sonra təzə şitilləri sulaya bilmərik.

Dürdanə yarpaqları əski kimi sallanmış bitgilərə baxıb soruşdu:

— Heybət baba, niyə? Gün qızanda məgər bitkini sulamaq olmaz?

— Olmaz, ona görə ki, bitkinin yarpaqları üstündə olan su damcıları günün şüalarını güzgü kimi öz üstünə yığar. Şüalar bitkini yandıra bilər. — O, ətrafına baxdı, ancaq gözünə bir şey dəymədi. Onda uşaqlara dedi:

— Bir qırıq şüşə tapın, sizi başa salım. Uşaqlar pətəyinə daş atılan arı kimi ətrafa dağılıdılar. Elkin həyətdən bir qırıq şüşə tapıb gətirdi. Heybət baba ətəyi ilə şüşənin o üz-bu üzünü sildi. Hamıya bir-bir göz qoyub dedi:

— İndi elə qoçaq istəyirəm ki, qabağa çıxsın, əlinin yanmağından qorxmasın.

Gülzarla Telli bilaixtiyar əllərini arxalarında gizlətdilər, Dürdanə də dala çəkildi. Elkin tərəddüdlə bir Heybət babanın əlindəki şüşəyə, bir də qızlara baxdı, sonra cəsarətlə əlini uzadıb dedi:

— Mən qorxmuram, Heybət baba, al göstər. Heybət baba dodaqlarının üstünü basmış çal bığlarını tumarladı:

— Baho, sən doğrudan da kişi adammısan ki!—deyə Elkini təriflədi. — Mən ancaq sizin cəsarətinizi sınayırdım.

Heybət baba yerdən taxta parçası götürdü. Şüşəni günün altında onun üstünə tutdu. Bir neçə dəqiqədən sonra taxtanın üstü qaraldı, qaralmış yerdən tüstü çıxdı. Heybət baba uşaqlara dedi:

—İndi gördünüz, günəş şüaları bitkini də belə zədələyir. Ona görə də bağları bir səhər sübhədən, bir də axşam sərinliyində sulayırlar.

Rəhilə dedi:

— Heybət baba, axı vedrə ilə su daşısaq, bu ha vaxta çəkər? Olmaz ki, bağımızı şırnaqla sulayaq?

— Şırnaqla sulamaq olar, ancaq hələlik burada su kranı yoxdur. Elə uzun şırnağı hardan tapaq ki, həyətdən buraya çatsın.

Dürdanə dedi:

— Heybət baba, bizdə uzun boru var, atam dibçəklərimizi onunla sulayır. İstəsəniz nənəmdən alıb gətirərəm.

Dürdanənin nənəsindən alıb gətirdiyi rezin boru işə xeyli kömək etdi. Ləklər sulanıb qurtarandan sonra heybət baba dedi:

— Uşaqlar, bir baxın görün şitillərimizin yarpaqları necə dirçəldi?

Doğrudan da bayaqdan üz-gözlərini qırışdırıb başlarını aşağı dikmiş bitkilər elə bil cavanlaşmışdılar. Külək vurduqca başları tirim-tirim əsən yarpaqlar uşaqlara «sağ ol, sağol» deyirdi.

Yolun asfaltı çıxarıldığından meydançada çamır-çamır su dayanmışdı. Ara-sıra keçən maşınlar palçığı yoldan ötənlərin üst-başına sıçradırdı.

Heybət baba dedi:

— Sabah evlər idarəsindən asfalt tökənləri çağırtdırmışam, gəlib bu ətrafı sahmana salacaqlar. Onda bizim bağçamız daha səliqəli görünəcək.

IŞIN AVAND OLSUN,

HEYBƏT BABA!

Meydançaya baxan evin pəncərəsi açıldı, pəncərədə göyərən səməninin arxasından bir cavan gəlin boylandı. O, meydançaya göz gəzdirib gülə-gülə dedi:

— Heybət əmi, işin avand olsun! Bu dəcəllərin əl-ayağını həyəət-bacadan yaman yığmışsınız. Allah sizdən razı olsun.

Heybət baba əlini gözünün üstə tutub yuxarı baxdı:

— Eh, rəhmətliyin qızı, sən bu sərçələrin aramsızlığına baxma, bunlarla dağı dağ üstə qoymaq olar, — dedi.

Gəlin qala divarı ətrafında salınmış uzun ləklərə xeyli tamaşa edəndən sonra başını tərپətdi:

— Qiyamət eləyibsiz, —dedi. — Bir-iki ağacınız da olsaydı, lap gözəl olardı.

Heybət baba barmağını alışıb yanan çubuğunun üstünə təmkinlə basdı. Onu dişləri arasına alıb bir-iki qullab vurandan sonra dedi:

— Darıxma, Qərənfil bacı, ağacımız da olacaq.

Telli yüyürüb oradakı ləkin içərisində ağac əkmək üçün qazılmış çalanı fəxrlə anasına göstərdi:

— Ana, bax, ağaclarımızı bura basdıracağıq, — dedi.

Qərənfil qızını çağırdı, ancaq Telli meydançadan ayrılıb getmək istəmədi. Bu vaxt Dürdanəni də evə çağırdılar. Onun da canı yoldaşlarının yanında olduğundan getmədi. Axırda Heybət baba uşaqlara dedi:

— Bu günlük bəsdir, indi dağılışın. Gedin, — yeyin-için, yaxşı işləyəndən sonra adamın iştahı açılır.

Bu gün daha heç kim Dürdanəni nahara çağırmadı. O, özü süfrə başına keçdi. Dəstəyi naxışlı qaşığını səbirsizliklə yerə döyəcəyib nənəsinə dedi:

— Nənə, tez ol, yoxsa iştaham küsər.

Atası başını qaldırıb təəccüblə qızına baxdı, Sayalı nənə gülümsündü:

— Axı bu gün mənim qızım çox işləyib, Heybət baba ilə çiyin-çiyinə yer əkib, lək sulayıb. Laxşı deyiblər ki, zəhmət canın cövhəridir.

— Nənə, ay nənə, cövhər nədir?

— Cövhər canın dərmanı deməkdir. O adam ki, işləyir, azar-bezar ondan gen gəzər.

— Nənə, onda mən daha balıq yağı içməyə bilərəm?

— Laxşı yesən, kökəlsən, canın sağ olsa, əlbəttə, içməyə bilərsən, — deyə nənə küllü boşqabda buğlanan xəmiraşını Dürdanəyə uzatdı. Dürdanə üstünə narın keşniş səpilmiş xəmiraşını qabağına çəkdi. Güllü nimçənin içərisindəki xırda lobyaları həmişəki kimi qaşığı ilə qabın bir tərəfinə yığdı. Ancaq sonra nə təhər oldusa, lobyalar dişlərinin arasında şabalıd tək partlayanda ona ləzzət verdi. Nənəsi soruşdu:

— Dürdanə, xəmiraşı xoşuna gəlirmi?

Dürdanənin ağızı dolu olduğundan o, ancaq başını tərpedə bildi. Sonra nimçəsini irəli uzadıb:

— Yenə xəmiraşı istəyirəm,—dedi.

Axşam yenə uşaqlar meydançaya yığışmışdılar. Səhərdən yağış düşdüyündən bu gün bağçanı sulamağa ehtiyac olmadı. Bahar yağışı təzə salınmış asfaltın üstündən tozu-torpağı yuyub aparmış, şitillərin atlas köynəyini təzələmişdi. Heybət baba bağçanın iki ləki arasına qoyulmuş skamyanın üstündə oturmuşdu. Skamyanın təzə rəndələnmiş ağ taxtaları yağışdan bozarmışdı. Ləklərin içərisində biri-birindən aralı basdırılmış şitillərdən savayı gül-çiçək olmasa da, məhəccərlə əhatə edilmiş sahənin bir neçə yerində dirəklərə vurulmuş taxta lövhələrdə bu sözlər yazılmışdı: «Çiçəklərə toxunmaq qadağandır».

Heybət baba rütubətdən, ruzigardan daşları qaralmış qədim Qız qalasının hündür bürcünə işarə edərək dedi:

— Bir vaxt gələcək ki, bu qalanın ətrafı bütün bağ-bağat olacaq. O, xırda evlər yavaş-yavaş aradan çıxandan sonra yerlərində göy-göyerti, ağac əkiləcək.

Telli kədərlə ətrafa göz gəzdirdi. Böyründə oturmuş Gülzara dedi:

— Kimsə də bilməyəcək ki, bu bağı ilk dəfə biz salmışıq. Bir bahar sabahı dənizkənarı parkdan nə zəhmətlə şitil gətirmişik, yer belləmişik, lək sulamışığıq...

Heybət baba həmişəki kimi yenə bığaltı gülümsədi:

— Qızım, elə fikirlərə düşmə, — dedi. — Hər günün öz tarixi yazılır. Sizin o tarix kitabınız ki, var ha, onun vərəqlərinin heç biri ağ, yazılmamış deyil. Bu qalanı görürsünüz? Neçə-neçə əsrlər bundan əvvəl tikilib. Ancaq baxırsan ki, hər qülləsinin, hər daşının bir tarixi var. Hanı qalanı tikən ustalar? Hanı qalanın sahibi xan? Hanı gözəl Gülyanaq? Amma baxırsan ki, onlar haqqındakı əfsanə dillər əzbəri olub. Bu torpaq, bu daş ki, var, elə fikirləşmə ki, dili, ağzı yoxdur, laldır. Onda sirr qalmaz. İndi siz də deyirsiniz «kimsə xəbər tutmayacaq, bilməyəcək ki, bu yerlərin ilk bağbanı siz olmuşsunuz». Heç ürəyinizi sıxmayın. İnsan əlinin zəhməti heç vaxt hədəf getməz. Bir də gördün bax, buradaca bizim qoşa söyüdü bəyründən bir lövhə asılıb — Heybət baba bunu deyərəkən ortadakı ləkin içərisində ağac əkmək üçün ayrılmış sahəni göstərdi:

— Lövhədə yazılıb ki, burda ilk dəfə bağça düzəltmək, gül-çiçək əkmək fikri, qala ilə üz-üzə durmuş evdə yaşayan iki ağıllı qızın, iki oktyabrət balanın ağılına gəlib... Sonra o biri ağıllı balalar da onların fikrinə şərik olub. Bir Novruz sabahı onlar işə girişiblər. — Heybət babanın gözü yol çəkdi. — Onda bəlkə mənim də adım lövhənin bir bucağında yazıldı.

Gülzar Heybət babanın qolundan tutaraq silkələdi:

— Yox, yox, baba, sənin adın hamıdan əvvəl, lap başda yazılacaq.

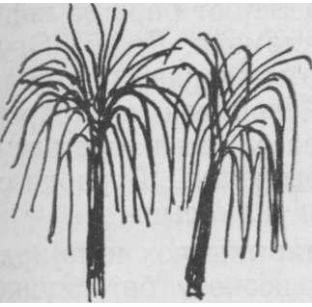
MƏKTUB — QARA XƏBƏRİN AYAĞI ÇAPAR OLUR

Heybət baba əlini qoltuq cibinə atıb, nəşə axtardı. Gözlərinin ətrafındakı qırışlar dərinləşib, bütün sifətini basdı. Cibindən hər iki ucu gümüşə tutulmuş qarğı tütəyini çıxartdı. Tütəyin başını dizinə silib, dodağına söykədi. Uşaqlar Heybət babanın bu xasiyyətinə çoxdan bələddilər. O sevinəndə, ya da ürəyi tutulanda qarğı tütəyi dilə gətirərdi. Bu vaxt heç kim ona bir söz deməzdi.

Heybət baba ömrünün çoxunu kənddə yaşamışdı. Özü deyən, göz açandan, ayağı yer tutandan kənddə çobanlıq eləmişdi; uzun illər kolxozun sürülərini otarmışdı. Çoban ola-olada yazı-pozu öyrənmişdi. Vardan-yoxdan gözünün ağı, qarası iki oğlu olmuşdu. Oğlanlarının ikisini də oxutdurmuşdu. Uşaqları boya-başa çatanda müharibə düşmüş, çox evlərin çırağını keçirmişdi. Müharibənin ilk günlərində hər iki övladını cəbhəyə yola salmışdı. Atanın yuxusuz gözləri uzun qış gecələri hey yollara dikilmişdi. Onun əzizlərini doğma yerlərdən ayıraraq uzaq cəbhələrə aparacaq yolları gah yaşıl ot bürümüş, gah da qar basmışdı. Ancaq gedənlərdən bir səs-soraq çıxmamışdı. Deyirlər, qara xəbər ayağı çapar olur. İki il sonra övladlarından birinin itgin düşdüyünü, o birinin də həlak olduğunu öyrənmişdi. Böyük oğlu Hümbətin qara xəbərini gətirən üçkünc məktubu, o, indi də köhnə komodun siyirtməsində saxlayır. Qonşular — uşaqdan böyüyə, hamı əl boyda olan o əsgər məktubunu oxumuşdular. Hamı bilirdi ki, Heybət babanın böyük oğlu cəbhəyə getməzdən əvvəl baytar həkimi işləyirmiş. Heybət baba ona uşaq ikən bir gözəl tütək qayırmış, həzin bulaqların, məğrur dağların nəğməsini öyrətmişdi. Hümbətin qara xəbərini gətirən əsgər məktubunda da elə yoldaşları bu barədə yazırdılar. Bir dəfə Heybət baba müharibədən söhbət düşəndə kənarları didik-didik olmuş həmin məktubu əlləri əsə-əsə gətirib uşaqlara oxumuşdu. Hümbətin cəbhə dostları ata ürəyinə təskinlik vermək üçün yazırdılar: «Bu bədbəxt əhvalatdan iki gün əvvəl biz gecə qazmada oturmuşduq. Serjant Hümbət həmişə üstündə gəzdirdiyi tütəyini cibindən çıxarıb yanıqlı-yanıqlı çalmağa başladı. Qürbət eldə yaralarımızın gözü

qopdu. Onun çaldığı havalar bizə tanış deyildi. Ancaq bu səslər hamının ürəyində tarıma çəkilməmiş simləri rıqqətə gətirir, dilləndirirdi. Birdən yanımızda olan bolqarıstanlı əsgər əlini üzünə tutub hönkürtü ilə ağladı. Hümbət bunu görəni kimi tütəyini dizinə vurub sındırdı, and içdi ki, bir də tütək çalmayacaq. Əsgər tütəyin qırıqlarını yerdən götürüb başını buladı. Öz dilində nə işə dedi. Bnz bildik ki, o, Hümbəti məzəmmət edir. Sonra təzəcə öyrənməyə başladığı rus dilində kəsik- kəsik dedi: «Xoroşo-xoroşo».

Hümbət gülə-gülə onun üzünə baxıb yamsıladı: «xoroşo, xoroşo»... yaxşısa, bəs niyə elə ağlayırdın? Bunun daha harası «xoroşo» oldu, — dedi.

İki gün bundan əvvəl biz yenə ciddi döyüşə girişdik. Ara sakitləşəndən sonra Hümbəti yanımızda görmədik. Axtardıq, tapdıq. Ancaq dilim gəlmir, necə deyim, iş-işdən keçmişdi. Həmin bolqarla onu qucağımıza alıb geri döndük.

Cibindən dizinə vurub qırdığı tütəyin qırıqları çıxdı. Dəymədik. Onu bir tərənin başında dəfn etdik... Heybət əmi, dərdiniz böyükdür, bunu bilirik, ancaq indi bu dərdi sizinlə birlikdə bütün el çəkir. Yüz həştad milyonluq bir xalq — uşaqdan böyüyə hamı...»

İki övladının yolunu həsrətlə gözləyən ananın qəlbinə əl boyda—üçkünc məktub təskinlik vermədi O, övlad dağına davam gətirmədi. Köçünü sürüb getdi. Uzun qış gecələrinin birində Heybət babanı öz dərdləri ilə birlikdə tənha qoyub getdi. Kolxoz idarəsi ilə üz-üzə olan həyəti daş barılı, üstü qırmızı kirəmidli evin çırağı həmişəlik söndü. Heybət baba kəndlərini, meşəli dağları, daşını-daş üstə fərəhlə qoyduğu ev-eşiyini tərk edib kənddən çıxdı.

Bakıda hümbətin bir dostu olurdu. Onlar texnikumu birlikdə qurtarmış, bir yerdə də kənddə işə gəlmişdilər. Müharibədən sonra Nadir anası ilə İçərişəhərdə Qız qalası ilə üz-üzə olan qədim evin alt mərtəbəsində yaşayırdı. Ana-bala Heybət babanın başına gələn müsibəti yaxşı bilirdilər. Nadir Heybət babanı tək qoymadı. O, qalmaqla Heybət baba da qədim Qız qalasının çiyini

üstündən dənizə boylanan binada qaldı. Sonralar Nadir evləndi. Ona şəhərin yuxarı məhəlləsində təzə tikilən binalarda mənzil verdilər. Amma Heybət baba öz köhnə yurdundan bir daha ayrılmaq istəmədi. Dedi: “Oğul, sən köç get, ağac ki, böyüdü, öz məskəninə alışdı, onu yerindən tərpətmək olmaz. Yerindən çıxararsan quruyar. Təzə ağaca nə var... Bura olmasın, ora olsun. İndi mən də təzə mənzildə darıxaram... Bura da sənin ata-baba yurdundur, qoy boş qalmasın”.

Heybət baba Nadirin uşaqlarını çox istəyirdi. Nadirin böyük oğlu Hübətə isə özü böyütmüşdü, gecələr ağlayanda onu qucağında yatırmışdı. İndi də elə hər üç gündən bir, dörd gündən bir qapısına qıfıl salıb deyərdi: «Gedim bir uşaqlara dəyim» ürəyim davam gətirmir».

QOŞA SÖYÜD

Heybət baba qala divarının böyründə, taxtaları təzə rəndədən çıxmış skamyanın üstündə, uşaqları başına yığıb tütək çalırdı. O, tütək çalanda nəzərləri uzaqlara dikilərdi. Orada gözəgörünməz uzaqlarda kimi isə axtarardı. Sadə, qarğı tütəkdən axan səslər elə bil uzaq keçmişlərdən nağıllar söylərdi.

Uşaqlar indi də qoca babanı araya alıb görmədikləri meşəli, çeşməli dağlar, coşqun şlalələr, lələli çəmənələr haqqında əfsanələr söyləyən tütəyin həzin mahnısını dinməzəcə dinləyirdilər.

Birdən tinin başında dayanmış maşının sürəkli siqnalı hamını arxaya dönməyə məcbur etdi.

Dürdanə şofer əminin böyründə oturan atasını o saat tanıdı. O, yoldaşlarından ayrılıb maşına sarı qaçanda Heybət baba dedi:

— Ağaclarımız da gəlib çıxdı. Gərək onları öz yerlərinə basdıraq.

Uşaqlar maşını əhatə etdilər. Dürdanənin atası maşının içərisinə boylanan uşaqlara dedi:

— İcazə verin, maşının qapısını açım, sizə qonaq gətirmişəm. Bu qonaqların xasiyyəti bir az tündür. Gərək nazlarını çəkəsiniz.

Bu sözlərdən sonra Dürdanənin atası maşından iki qərribə sərnəşin düşürtdü. Rəhilə ilə Kamil qabağa keçdi. Dəstədə onlar hamıdan böyük olduqlarından hərəsi bir ağacın gövdəsindən yapışdı. Rəhilə ehtiyatla yeriyirdi. Elə bil söyüdü qol yoğunluqda olan gövdəsinin qırılıb tökülməsindən qorxurdu. Uşaqların səsi küçəni götürmüşdü. Hamı ağac aparan Rəhilə ilə Kamilin ardınca gəlirdi. Dürdanənin atasının və Heybət babanın köməyi ilə ağacları əvvəlcədən hazırlanmış çalalara saldı. Əsil hay-küy də elə bu vaxt başladı. Biri deyirdi ki, ağacları həddən artıq dərin basdırırlar, bu, düz deyil; o biri sübut etməyə çalışırdı ki, yox, əksinə, çalaları bir qədər də dərin qazmaq lazımdır; Ağacın götüyü çox üzde olsa külək onu böyrü üstə yıxa bilər. Rəhilə heç kimə aman vermədən öz billiyini söyləyirdi:

— Heybət baba, belə olmaz, gərək onları torpağa basdırmazdan əvvəl çalalara bir qədər kül tökəydik. Onda ağacları qurd yeməzdi. Mən bilirəm. Məktəbyanı sahədə biz üç illik ağacları belə basdırırdıq..

Axırda Dürdanənin atası onu başa saldı ki^ düz deyir, ancaq bunu meyvə ağacı basdıranda etmək məsləhətdir.

Mübahisəyə, səs-küyə səbəb olan təzə qonaqlar isə başlarını əyərək yavaş-yavaş təzə məskənə alışmağa çalışırdılar. Onlar öz saçaqlı kökləri ilə torpaqdan yapışandan sonra deyəsən özlərini pis hiss etmirdilər.

Dürdanənin atası gedəndən sonra Heybət baba uşaqlara dedi:

— İndi bizim bu qonaqların həyatı sizdən asılıdır. Onları qoruyarsınız, vaxtında su verərsiz boy atar, irilənər, bulud kimi üstünüzə kölgə salarlar, yox, əgər...

— Heybət baba, elə deməyin, biz onlara yaxşı qulluq edəcəyik, — deyə uşaqlar yer-yerdən çığırırdılar.

Heybət baba da əlini yuxarı qaldırıb onları sakit edəndən sonra sözüne davam etdi:

— Bilirəm, hələlik təzə həvəssiniz, deyə Heybət babanıza kömək edərsiniz. Ancaq gərək sonra da başladığınız işdən soyumayasınız.

Dürdanə hələ heç bir çiçək, ot görünməyən boş ləklərə qüسسə ilə baxıb dedi:

— Görəsən, bunlar nə vaxt yaşillanacaq?

Heybət baba uşaqların darıxdığını görüb onlara ürək-dirək verdi:

— Bir də gözünüzü açıb görəcəksiniz ki, maydır, şəbbunun, reyhanın ətri hər tərəfi bürüyüb, əkdiyimiz söyüdlər də saçlarını çiyinlərinə töküb sizə baxırlar.

XƏZƏR, DİLİN OLAYDI

Gülzar əlini belinə vurub ətrafdakı hündür, alçaq evlərə, Qız qalasına söykənmiş xırda daxmalara baxırdı. İstəyirdi ki, Heybət babasının dediyi vaxt tez gəlsin — bu kiçik daxmaları tez söküb, yerində gözəl bağ salsınlar. Elə bu fikirlə də qala ilə üz-üzə olan anbara oxşar tikilini göstərib Heybət babadan soruşdu:

— Bağ salınanda bəs onu nə edəcəklər? Axı divarına vurulmuş lövhədə yazılıb ki, bu binaya toxunmaq olmaz.

Hamı Gülzarın göstərdiyi səmtə döndü. Onlar axşamlar adətən həmin tikintinin qarşısından ehtiyatla keçər, gündüzlərsə köhnə qapılarının arasından içəri baxardılar. Orada zülmətdən başqa heç bir şey görməzdilər. İçəridən gələn kif qoxusundan isə nəfəs tutulardı.

— Qızım, buna hacı Qaib hamamı deyərlərmiş. Beş yüz il bundan əvvəl tikiblər. Keçmişin yadigarıdır. Ona toxunmazlar. Alimlər belə binaların köməyi ilə neçə yüz illər bundan əvvəl yaşamış babalarımızın həyatını öyrənirlər. Bunu gərək siz məndən yaxşı biləsiniz.

Dürdanə Gülzarın böyrünə qısılıb dedi:

— Baba, heç bilirsən oradan gecələr necə səslər gəlir?! O günü biz Elkinlə qulağımızı qapının dəliyinə söykəmişdik. Elə bil içəridə kimsə hündürdən ah çəkirdi. Qorxub qaçdıq.

Elkin Dürdanənin böyrünə bir dümsük vurub qürrələndi:

— Mən heç qaçmadım, sən özün qorxub qaçdın.

Rəhilə Dürdanənin üstünə kəkələnən Elkini yanına çəkib dedi:

— Heybət baba, iki həftə bundan əvvəl şəhərimizə gələn qonaqlar hamamı açıdırıb içərisinə baxanda mən də onlara qoşuldum. İçəri girdim. Yuxarı başda iri bir xəznə var. Qonaqlara danışdırlar ki, vaxtilə xəznəyə su quyu kimi dərin olan çəndən gəlirmiş. İndi bu çən yeraltı su ilə dolur, buna görə də içəridən qəribə səslər gəlir.

— Elədir, baxın bu Qız qalası vaxtı ilə Xəzərin qoynunda yerləşirmiş. Qalanın şərq tərəfindəki uca bürc ki, var, o birbaşa dənizə girirmiş. O, qalanı dəli Xəzərin boy-boy qalxan dalğalarının hücumundan qoruyurmuş. Hər dəfə dənizə baxanda deyirəm: Xəzər, dilin olaydı! Bütün gördüklərini danışa biləydin!

Rəhilə əlini gözünün üstünə qoyub, qalanın başına, ondan o tərəfə görünən Şirvanşahlar sarayının uca minarəsinə baxaraq dedi:

— Heybət baba, o gün bizi müəllimimiz ekskursiyaya aparmışdı. Qız qalasının başından şəhərimizə baxanda çox gözəl görünür.

Heybət baba Rəhilənin sözünü başı ilə təsdiqlədi:

— Qızım, doğrudan da şəhərimiz gözəldir. İçərişəhər bizə köhnə dünyadan yadigar qalıb, — dedi. — Bu yerin hər daşını qaldırısan bir tarixdir. İndi hara baxırsan bağdı-bağçadı. Ancaq deyirlər, bir zaman küləklər məskəni olan şəhərimizdə adamlar göy-göyerti üzünə həsrətmişlər. Bakılılar baharın ancaq nəfəsini hiss edərmişlər. Siz hər bahar gələndə səməni göyərdirsiniz. Bu adət o vaxtdan qalıb. Bir ot, bir çiçək bitmədiyindən bahar həsrətini çəkənlər məcməilərə buğda, arpa səpib səməni göyərdərmişlər. Dəli xəzri pəncərələri döyüb baharın gəldiyini xəbər verəndə bakılılar da zümrüd yamacları, yaşıl

çəmənləri xatırladan məcməilərə göz dikər, baharın özünü görməsələr də gəlişini bayram edərlərmiş.

HEÇ BİLIRSƏN NƏ OLUB?

İçərişəhərin hündür, alçaq evləri, dar dalanları arasından həmişə oğrun-oğrun keçən bahar, bu il qədim Qız qalasının qarşısındakı meydançaya çatanda ayaq saxladı. Dayandı, rahatca nəfəsini dərdi. Qala ilə üz-üzə olan hündür evin qarşısındakı uca söyüd ağacı gur saçlarını çiyinə töküb nəvazişlə bahara baxdı. Uçuq-sökük tikililərin yerində salınan bağ da baharı əliboş qarşılamaı. Həyətin kiçik sakinlərinin zəhməti ilə boya-başa çatmış şəbbu gülləri qırmızı qönçələr bağladı, ləklərdən baş qaldıran reyhan, ətirşah xoş ətrini baharın nəfəsinə qatdı. Başını dik yuxarı tutmuş uca söyüd ağacı ilə üz-üzə əkilmiş kiçik söyüdlər də ətrafdakılardan geri qalmaq istəmədilər. Onların əyri boyunlarından çiyinlərinə tökülən budaqlar tumurcuq bağladı, sonra sısqa budaqların üstünlə kiçik yarpaqlar göründü. Heybət baba səhər ertə küçəni süpürüb sulayanda qoşa söyüdüün nazik budaqları ,üzərindəki körpəcə yarpaqlar nəzərini cəlb etdi O, şırnağı yerə qoyub suyu kəsdi. Budaqları əyib gülümsədi. Tumurcuqların içərisindən cüt-cüt çırtlayan yarpaqlara baxıb «xoş gördük, axırı gəlib çıxdız» dedi. Bu vaxt arxadan babaya yaxınlaşan Elkin dayanıb ətrafına boylandı. Əvvəl elə bildi Heybət baba kiminləsə danışıır, amma küçədə kimsə yox idi. Elkin qabağa gəlib: «Sabahınız xeyir, baba» dedi.

Heybət baba səs gələn tərəfə döndü. — Oğul, bəri dur, — deyə Elkini çağırıldı. O, nazik budaqları əyib körpə yarpaqlara işarə etdi: — Görürsən, ağaclarınız yarpaq açıb, indi uşaqlardan muştuluq ala bilərsən,—dedi. — Zəhmətiniz hədəər getməyib.

Heybət babanın əydiyi budağın körpə yarpaqları quş balaları kimi ağızlarını açmışdılar. Elkin yarpaqlara baxa-baxa fikirləşirdi: «Rəhilə,

Kamil, Gülzar, Telli... hamı məktəbdədir. İndi təzə xəbəri mən kimə deyim? Muştuluğu kimdən alım? Bəlkə Dürdanəgilə qaçım? Eh, Dürdanə uşaqdır! Onunla danışmağa dəyməz!..»

Heybət baba ləkləri sulaya-sulaya dedi:

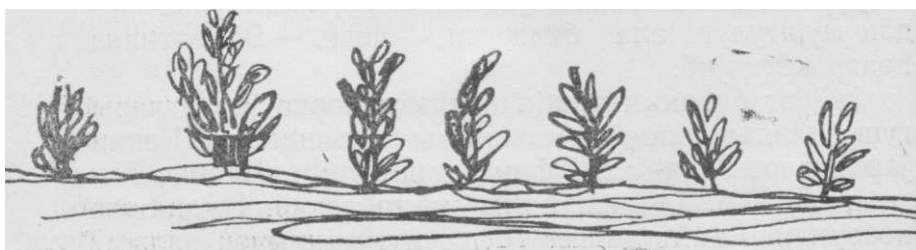
— Elkin, bala, gedək mənə kömək elə. Bayram gəlib yetişib, hələ bayraqları, şəkilləri asmamışam.

Elkin Heybət babanın qabağına düşdü. Onlar qırmızı qumaş parça üzərində ağ hərflərlə «Yaşasın 28 Aprel, zəhmətkeşlərin beynəlxalq birliyi və həmrəyliyi günü 1 May sözləri yazılmış transparantı, bayrağı gətirib skamyanın üstünə töklülər. Heybət baba nərdivana çıxdı, Elkin də aşağıda durub divara çalmaq üçün mıx axtardı, çəkil gətirdi.

Şəhər bayram paltarını geymişdi. Elektrik lampaları mıncıq kimi küçələrin yaxasına düzölmüşdü. Döşünə qırmızı lələyə oxşar bayraq taxmış Qız qalası İçərişəhərin dar bürcləri üstündək, qocaldıqca cavanlaşan şəhərə heyran-heyran baxırdı.

Heybət baba işini qurtarandan sonra Elkin taxta atını mahmızlayıb qaçdı, ləklərin başına dolandı. «Yorğa at» yenicə sulanmış meydançada dördnala çapır, atlı isə fikirləşirdi: «Qoşa söyüd yarpaq açıb, indi mən bu təzə xəbəri kimə deyim?!

Uşaqların məktəbdən qayıtmağına hələ bir aləm var. Bəlkə Dürdanəyə xəbər verim?»

Atlı istəməsə də səmənd madyan meydança ilə üzbəüz həyəətə girdi. At pilləkəni birnəfəsə qalxdı. Elkin taxta atı qılçalarının arasında çıxarıb zəngi basdı. İçəridən nazik bir səs soruşdu: «Kimsən?»

Cavab əvəzinə «at kişnəməsi» eşidildi. İçəridə cəftəni qaldırdılar. Qapı aralanar-aralanmaz Elkin çığırdı:

— Heç bilirsən nə olub? Ağaclarımız çıqqılı-çıqqılı yarpaq açıb.

Elə bu vaxt qapı tamam açıldı. Elkin Sayalı nənəyə baxıb geri çəkildi. Taxta atını arxasınca çəkə-çəkə pilləkən aşağı cumdu.

Sayalı nənə Elkinin arxasınca baxıb güldü. Gülə-gülə də soruşdu:

— Oğul, niyə qaçdın? Bir de görüm nə oldu?

Elkin özünü itirmişdi. Cavab verə bilmədi. O, pilləkənin altına çatanda dayanıb nəfəsini dərdi. Ta Sayalı nənə içəri keçib qapını örtənə kimi pilləkənin altından çıxmadı...

Bir azdan Dürdanə də həyəətə düşdü. O, Nailəni də geyindirmiş, saçlarına qırmızı lent vurmuşdu. O, həyətdə o baş-bu başa at səyirdən Elkindən soruşdu:

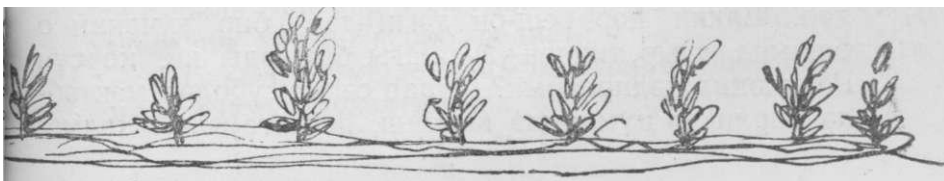
— Elkin, bayaq nə deyirdin?.. Niyə qaçdın?

Elkin başına köhnə süpürgə keçirilmiş taxta atı dayandırdı. Nəfəsini dəre-dərə dedi:

— Heç bilirsən nə olub? Söyüdlər yarpaq açıb. Heybət baba göstərdi.

Dürdanə sevinclə:

— Gedək, mənə də göstər, — deyib həyəət qapısına sarı qaçdı.

QIZ QALASI BAĞI

Ertəsi gün nümayişdən qayıdandan sonra Qız qalası ilə üz-üzə duran evin kiçik sakinləri yenə meydançaya yığışmışdılar. Uşaqlar ləklərdə qızaran şəbbu güllərinə, çobanyastığının ağ-sarı ləçəklərinə, yaraşıqlı saçları çiyini üstünə tökülən xırdaca söyüd ağaclarına fərəhlə baxırdılar. Nümayişdən qayıdanlar ayaq saxlayıb biri-birlərindən soruşurdular:

— Bu bağçanı nə vaxt salıblar? Buralar nə qəşəng olub!

— Lap təəccüblü işdir, bir-iki ay bundan əvvəl buradan toz-torpaq əlindən keçmək olmurdu!

— Bax, bu ləklərin yerində uçuq-sökük tikililər vardı. Gör nə tez söküb düzəldiblər.

Bu sözləri eşidəndə uşaqlar dinməzcə biri- birlərinə baxırdılar. İndi onlar skamyanın üstündə oturub Rəhilə ilə Kamilin yolunu gözləyirdilər. Elkin hər beş-on dəqiqədən bir küçənin o başına qaçır, tindən üzüaşağı baxırdı ki, görsün Rəhiləgil gəlirlərmə? Onlar səhər sübhədən məktəblə birlikdə nümayişə getmiş, hələ qayıdıb gəlməmişdilər. Axı bu bayram günü bağçanın açılışı keçiriləcəkdi. Sözü o yerə qoymuşdular ki, nümayiş qurtarandan sonra hamı meydançaya, qədim Qız qalasının dibində salınmış güllü-çiçəkli bağçaya yığışsın.

Elkin növbəti nəzarətdən qayıtdı. O, xəbər verdi ki, hələlik gələn yoxdur. Dürdanə skamyanın üstündə oturan yoldaşlarından soruşdu:

— Bəs biz bağçamızın adını nə qoyacağıq?

Gülzarla Telli biri-birlərinə baxdılar. Doğrusu bu fikir heç birinin ağına gəlməmişdi.

Gülzar bir az fikirləşəndən sonra dedi:

— «Bir may» adına bağça.

Həmişəki kimi Telli yenə onunla razılaşmadı:

— Yox, — dedi, — gəlin bağçamızın adını «İstirahət və mədəniyyət parkı» qoyaq.

Elkinin qaşları çatıldı:

— Yox, bu hələ park deyil, bəlkə sonra oldu. Ancaq hələ ki, bağçadır, belə qoymaq olmaz.

Onda Dürdanə öz sualına özü cavab verdi:

— Qızlar, yaxşısı budur ki, «Qız qalası bağı» adı verək. Bu ad ona daha çox yaraşır. — O, əli ilə ətrafı göstərərək sözünə davam etdi: — Sonra burda böyük bağ salınanda deyərlər «Qız qalası parkı», onda bizim qoyduğumuz adın heç olmasa yarısı qalar.

Dürdanənin təklifini Gülzarla Telli bəyəndi. Elkin elə etiraz etmək istəyirdi ki, Dürdanə çığırdı:

— Odur ey, Rəhilə də gəlib çıxdı.

Rəhilə bir dəstə qız ilə skamyaya yanaşdı. O, uşaqları tanış verib dedi:

— Baxın, bu meydançanı biz Heybət baba ilə birlikdə özümüz düzəltmişik.

BAHAR BAYRAMI, ÇİÇƏK BAYRAMI

Bir az sonra «Qız qalası» qarşısındakı meydançada şənlik başlandı. Rəhilə ilə gələn qonaqlara skamyalarda yer verdilər. Heybət baba üçün Kamil evlərindən kətil gətirdi.

Elə bu vaxt Cənnət nənə çölə çıxdı. Dürdanə Gülzarın qolunu çəkib həyəət qapısına işarə etdi.

Gülzar dedi:

— Uşaqlar, aranızda yer eləyin. Cənnət nənə də bizə qonaq gəlir.

Rəhilənin qonaqlarından ikisi cəld ayağa qalxıb nənəyə yer göstərdi. Gülzarla Dürdanə Cənnət nənənin qolundan tutub bağçaya gətirdilər.

Cənnət nənə skamyada oturan kimi Məstan tüklüçə quyruğunu belinə vurub dəstəyə qoşuldu. Yan-yörəsinə baxa-baxa birbaşa Cənnət nənənin qucağına dırmaşdı. Toplan Məstanı görən kimi cumaraq özünü pişiyin üstünə atdı. Ancaq bu dəfə gecikdi. Cənnət nənənin dizi üstə uzanmış Məstan

saymazca ona baxıb quyruğunu buladı, bığlarına tumar çəkərək gözlərini yumdu. Onun gözləri bir də Heybət babanın tütəyi dillənəndə açıldı.

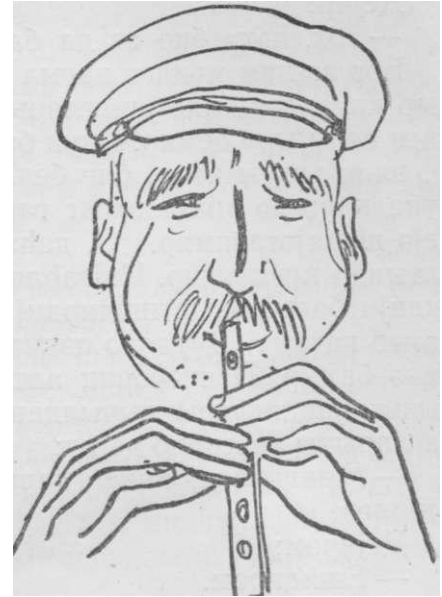
Konsert başladı. Telli ilə Gülzar şer dedi. Dürdanə qara saçlarına lent vurmuş Nailə ilə birlikdə «Kukla» mahnısını oxudu. Rəhilə kaman çaldı.

Kiçik meydançaya baxan evlərin pəncərələri biri- birinin ardınca açılır, getdikcə küçəyə boylananların sayı artırdı. Axırda Heybət baba əlini qoltuq cibinə atdı. O, ucu gümüşə tutulmuş tütəyini çıxarıb ordlarını şişirdi. Çoban yallısının səsi meydanı başına götürdü. Qızlar yallının ahənginə uyğun əl vuranda Elkin dözə bilmədi. Bilaixtiyar əlləri yuxarı qalxdı, sonra Gülzarla Telli də ona qoşuldu. Sevimli may — bahar bayramı, çiçək bayramı, sən nə gözəlsən! Sənin şən nəğmələrin ürəklərə yol tapır.

Sənin xoş nəfəsin otları, çiçəkləri yuxudan oyadır, quşları uzaq ölkələrdən səsləyir, sənin bacarıqlı əllərin günəş tellərindən çələng toxuyur, ağacların başına qoyur. Sən hər obanın, hər elin

əziz qonağısan! İndi də böyük şəhərin küçələrini dolaşandan sonra, köhnə şəhərin dar dalanlarının,

hündür, alçaq evlərinin açıldığı meydançaya qonaq gəlmisən!

YARPAQLAR BAHARLA SÖHBƏT EDİRLƏR

Gecə keçsə də şəhər oyaqdı. Yaxasına qırmızı lalə taxmış Qız qalası İçərişəhərin hündür bürcləri üstündən boylanaraq təzə şəhərə və ağsaçlı Xəzərə baxırdı. Bu gecə elə bil göyün ulduzlarını sıyırıb Xəzərin içinə tökmüşdülər. Dürdanə pəncərə qabağında durub meydançaya baxırdı. Gözlərindən yuxu tökülür, ancaq o yatmaq istəmirdi.

Deyirəm:

— Qızım, gecdir, yuxunun vaxtı keçir.

Deyir:

— Yox, hələ bir az da baxım, sonra yataram.

Hər axşam məndən nağıl istəyən Dürdanə çoxdandır ki, əlləri ilə anaqlarını sıgallayıb «yenə dişim ağrıyor» demir. Onun başı işə qarışmışdır. O, indi toxum əkir, bağ belləyir, lək sulayır. Elə buna görə də «vaxt axsaq qarı kimi gəlib keçir» —deyə şikayətlənir. O, daha çörəyini də süfrənin altında gizlətmir. İştahla yeyib içir. Dürdanənin əkdirdiyi bağçanı, yetişdirdiyi gülləri heç kim ayaqlayıb keçmir. Dürdanə pəncərədən fərəhlə öz güllərinə baxır. Pəncərənin altında hündür söyüd ağacının yarpaqları pıçıldadır. Dürdanə söyüd yarpaqlarını göstərib deyir:

— Eşidirsən, ana? Yarpaqlar baharla söhbət edirlər.

Deyirəm:

— Eşidirəm.

Dürdanənin atası da söhbətə qarışır. O, qızına yaxınlaşıb əlini çiyinə qoyur:

— Dürdanə, heç bilirsən ki, biz iki-üç gündən sonra təzə mənzilə köçəcəyik?—deyə soruşur.

Bu göydəndüşmə sualdan Dürdanə diksinən kimi olur.

— Hara? —deyə o, təəccüblə soruşur.

— Şəhərin yuxarı hissəsində bizə geniş bir mənzil veriblər. Oranın həyəti də çox böyükdür.

Dürdanə gah mənə, gah da atasına baxır. Sonra əlini pəncərədən eşiyə uzadır:

— Bəs bağça? Mən onu necə qoyub gedim? — deyə soruşur.

Atası gülür:

— Nə olar ki, təzə mənzilin də həyətinə köməkləşib yaxşı bağ əkərsiniz.

Dürdanə fikirli-fikirli eşiyə baxır, heyfələnir. Zəhmətlə əkib-becərdiyi bağçasından ayrı düşəcəyinə görə qüssələnir.

Dürdanə çox tez ipə-sapa yatandır. Ancaq bu dəfə mən onun gözlərində inad görürəm. Hətta təzə mənzilə köçmək həvəsi belə bu inadı qıra bilmir. O, öz zəhməti ilə bəslədiyi çiçəklərdən ayrılmaq istəmir.

Dürdanə yatağına uzanır, qoca söyüdü yarpaqları yenə pıçıldaşır, bəlkə də onlar körpə söyüdlərə «Qız qalası»nın əfsanəsini nəql edirlər. Bir baxın, görün körpə söyüdlər qoca söyüdü necə diqqətlə dinləyirlər.

ƏLVİDA, ƏLVİDA...

Sabah! Siz həmişə sabahı ürək döyüntüsü ilə gözləyirsiniz. Görəsən bu sabah özü ilə nə gətirəcək? Fərəhlə keçəcək, yoxsa sizi peşman edəcək. Ancaq nə isə hamıya elə gəlir ki, sabah bu gündən yaxşı olacaq, arzularından biri yerinə yetəcək. İndi görün sizi nə qədər belə sabahlar gözləyir. Elə deyilmi?!

Yenə belə sabahlardan biridir. İstirahət günü olduğundan uşaqlar dərəcə getməmişlər. Təzə sulanmış ləklərdən ətrafa ətirli sərinlik yayılır. Rəhilə skamyanın üstündə oturmuşdur, əlindəki qəzeti ucadan oxuyur, Gülzarla Telli onun sağ və sol böyründə əyləşmişlər. Kamil isə bir kənarda kitab oxuyur. O, qızların söhbətinə qarışmır. Kamil bağça salınandan bəri xeyli dəyişilmişdir. İndi qonşular onun dəcəlliklərindən Sara xalaya şikayət etmirlər. Sara xala da onu danlamır. Kamil daha dərslərindən iki qiymət almır. Elə bil o «Qız qalası» qarşısındakı meydançada bağça salınmasını gözləyirmiş. Sara xala hey əlini əlinin üstünə vurub deyir:

— Heybət əminin omru uzun olsun, uşaqları işə calayandan həyəət-bacada səs-küy azalıb. Mənim Kamilim də ağillanıb.

İndi də Kamil tarix kitabını dizləri üstündə tutmuşdur. O, arabir qızlara sarı dönüb deyir:

— Bir az yavaş danışın, mane olmayın, mən axı dərəcə hazırlayıram.

Qızlar o saat səslərini kəsirlər, ancaq heç beş- on dəqiqə keçmir ki, hər şey yaddan çıxır, qızlar ucadan danışır gülürlər.

Təkcə Dürdanə bu gün eşikdə görünür. Onun başı evdə işə qarışıb. O, kitabları yeşiklərə yığmaqda atasına kömək edir. Sayalı nənə tez-tez eyvana çıxır, küçəyə boylanır:

— Görürsən, gün-günorta oldu, maşın harda qaldı? — deyər o, şoferin dalınca gileylənir.

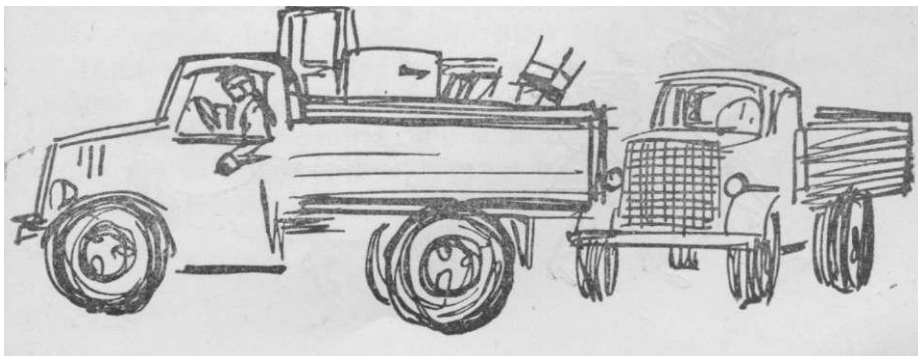
Həmişə tərtemiz, səliqə ilə yığılmış otaqlarda bir vur-həşir var ki, gəl görəsən! Çarpayılar dəhlizdə divara söykədilmiş, içi qab-qacaqla dolu

yeşiklər biri-birinin üstünə qalanmış, xalçalar bükülüb bir tərəfə yığılmışdır. Kitab şkafının da aynaları yerindən çıxarılmışdır. Tay-tay bağlanan kitabların əlindən otaqda tərپənmək mümkün deyil. Dürdanənin atasının hər səbah gün çıxmadan əvvəl suladığı, qayğı ilə bəslədiyi gülləri küçədə yan-yana düzmüşlər. Dibçəklərin, yeşiklərin keşiyini çəkmək Elkinə tapşırılmışdır. O, öz vəzifəsinin öhdəsindən məharətlə gəlir. Taxta atına minib meşə gözətçisi kimi bitkilərin başına fırlanır. Heç kimi dibçəklərin, yeşiklərin həndəvərinə buraxmır.

Heybət baba səkinin üstündə oturub çubuğunu tüstülədir. Gözləri yol çəkir. O, həyətdən neçə belə- belə köç yola salıb. Şəhərin müxtəlif yerlərində təzə binalarda mənzil alan qonşuları onu tez-tez ez evinə qonaq çağırır. Vaxtı ilə İçərişəhərdə qərib kimi gəzib dolanan, yanı süpürgəli Heybət babanın indi bu şəhərdə o qədər oğlu, qızı var ki!

Birdən tindən iki maşın çıxır. Maşınlar güllü-çiçəkli meydanın sakitliyini pozaraq uğultu sala-sala küçə ilə üzüyuxarı qalxırlar. Bağçada skamyanın üstündə oturan Rəhilə öz dəstəsi ilə maşınların qabağına gəlir. Heybət baba çubuğunun gözünü çırpıb ayağa durur. Elkin Dürdanəgilə xəbərə qaçır. Qonşular da kimi həyəətə, kimi küçəyə çıxır.

Uşaqlar bir-birlərinə macal vermədən qalaq- qalaq yığılmış kitabları küçəyə daşıyırlar. Bir az sonra mənzil boşalır. Bu vaxta kimi Dürdanəyə çox darısqal görünən otaqları birdən-birə böyüyür. Dürdanə pəncərədən eşiyə boylanır, pəncərənin qabağındakı söyüd ağacının yarpaqları şux bahar günəşinin şüaları altında par-par parıldayır. Söyüd ağacı yavaş-yavaş yırğalanır, yarpaqlar Dürdanəyə «Əlvida, əlvida!» deyə pıçıl-daşırlar.

Dürdanənin gözləri yaşarır. Böyründə duran Gülzar əlini dostunun çiyinə qoyub deyir:

— Ağlayırsan? Ay dəli, heç təzə mənzilə köçəndə də ağlayarlar? Sən gərək sevinəsən!

Dürdanə gözlərinin yaşını paltarının ətəyi ilə silə-silə pıçıldayır:

— Gülzar, bilirsən, evimizə necə yazığım gəlir, onu tək-tənha qoyub gedirik. Bir də... — O, sözünü bitirə bilmir. Qəhər boğazını tutur.

Telli ilə Elkin onlara yanaşır. Aşağıda küçədə maşınlardan biri signal verir. Sonra o, uğultu ilə üzüaşağı yola düşür.

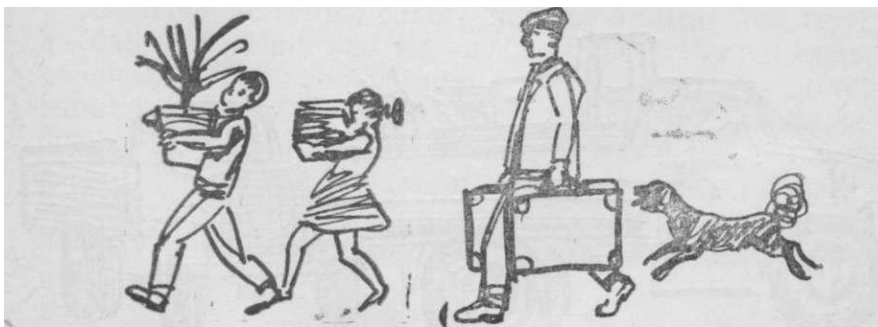
Telli divardakı mıxçadan sallanan ipi göstərib deyir:

— Dürdanə, bax, buraya sənin şəklin vurulmuşdu. Burdan da qızılı çərçivədəki şəkil asılmışdı.

Uşaqlar ətrafa göz gəzdirlirlər. Döşəmənin üstündəki qara ləkələr, qəzet parçaları, ora-bura atılmış kağız-kuğaz otağı elə narahat, elə səliqəsiz göstərir ki... Çil-çırağı çıxarılmış lapma da külək vurduqca hey yellənir. Küçədə kimsə çığırır:

— Ay qız, Dürdanə hardasan? Kəl çıx körək.

Dürdanə dostları ilə birlikdə pillələri tələsik enir. Sayalı nənə maşının üstündə yumşaq stülda oturmuşdur, arxasını da kitab ş kafına söykəmişdir. Dürdanə yaxınlaşan kimi kimsə onun belindən yapışıb maşının üstünə qaldırır. Sayalı nənə nəvəsini yanında oturdur.

Hər şey qablaşdırılır, hamı maşına əyləşir, təkçə Dürdanənin atası səkinin üstündə dayanıb durmuşdur. O, Heybət baba ilə danışır. Dürdanə çığırır:

— Ata, bəs sən getmirsən?

Atası deyir:

—Sən get, qızım, nənən yanındadır. Biz də işimizi qurtarıb gəlirik.

Maşın signal verir, Qız qalası ilə üz-üzə duran ev, qoca söyüd elə bil birdən-birə yerindən tərənib yavaş-yavaş geriye çəkilir. Gülzar, Telli, Elkin maşının ardınca qaçır. Rəhilənin yaylığı ağ göyərçin kimi havada pərvaz edir. Kamil isə əlindəki kitabı yelləyə-yelləyə maşının arxasınca baxır. Başını sağ çiyini üstə əymiş cavan söyüd ağacları çox kədərli görünür. Deyəsən onlar Dürdanədən ayrıldıqlarına görə belə bikefdirlər. Gülzargil sürətini artıran maşınla ayaqlaşa bilmədiklərindən tinə çatanda dayanırlar. Təkçə Toplan hələ də öz köhnə tanışlarından ayrılmaq istəmir. O, səkinin üstü ilə maşının ardınca qaçır. Axırda Sayalı nənə maşının üstündən çığırır:

— Toplan, hara gedirsən, qayıt geri!

Toplan durur. Tərəddüdlə bir arxaya, bir də maşının getdiyi səmtə baxır. Ancaq yerindən tərənmir. Köhnə tanışları, hər iki tərəfdən uca binalarla əhatə olunan enli küçədə gözdən itənə kimi dayanıb maşının arxasınca baxır.

Babayeva Ələviyyə Hənifa qızı

YENƏ BAHARDI

Redaktoru *İlyas Tapdıq*

Bədii redaktoru *F. Quliyev*

Texniki redaktoru *V. Avadeyeva*

Korrektorları

F. Abbasova, B. Zeynalova

Çapa imzalanmış 10/1-1963-cü il. Formatı

60X84/ Fiziki ç.v. 5. Şərti ç. v 4,55.

Uçot nəşr vərəqi 3,5. FQ 07405. Sifariş № 631.

Tirajı 8000. Qiyməti 13 qəp.

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı,

Hüsü Hacıyev küçəsi, № 4.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin

26 komissar adına mətbəəsi.

Bakı, Əli Bayramov küçəsi, 3.